

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INST FÖR KULTURVETENSKAPER

Den kollektiva ensamheten

*En kvalitativ intervjustudie om äldre individers upplevelser av pandemin
covid-19 under året 2020*

Vanda Nyqvist Johnsson

Examensarbete: 15 hp

Kurs: Kulturanalys KAY130

Nivå: Grundnivå

Termin/år: HT/2020

Handledare: Kerstin Gunnemark

Examinator: Eva Knuts

Förord

Jag vill tillägna denna uppsats till min mormor, alla äldre och de i riskgrupp som har drabbats hårt av pandemin covid-19. Tack mormor för att du inspirerar mig och peppar mig även om du själv lider just nu. Du är min främsta förebild!

Jag vill också rikta ett stort tack till min handledare Kerstin Gunnemark för all hjälp och stöd under skrivandeprocessen och till min kurskamrat Jennifer Larsson för arbetets fina framsida!

Framsida illustrerad av Jennifer Larsson 2020

"Corona-fika" hos mormor, det enda möjliga sättet att kunna träffas på. Mormor ställer ut fikan i svalen och jag äter med skyddshandskar på. Hon sätter sig på stolen en bra bit in i hallen och vårt samtal ekar ner för den åtta våningar långa trappuppgången. Efter varje besök gör sig oron om smittorisken påmind.

Bild: Vanda Nyqvist Johnsson 2020-09-16

Abstract

Titel: Den kollektiva ensamheten - En kvalitativ intervjustudie om äldre individers upplevelser av pandemin covid-19 under året 2020

Författare: Vanda Nyqvist Johnsson

Termin och år: HT 2020

Institution: Institutionen för kulturvetenskaper

Handledare: Kerstin Gunnemark

Examinator: Eva Knuts

Keywords: covid-19, pandemic, narrative, phenomenology, ageism, interview, collective memories

In the year of 2020 the world was hit by a pandemic named covid-19, or coronavirus disease 2019. The virus affected the entire world population, more or less, and not least the elderly and various risk groups. The virus and its consequences are still current in the beginning of 2021. The Swedish government has issued restrictions for older individuals to protect them and minimize the number of deaths. The discussion about age and isolation of certain groups has become highly relevant in the Swedish society.

Previous research has shown that ageism, or age discrimination, do exist in the society and that there is a lot of prejudices about the elderly population. The old individual is at the final stage of life and is considered a burden to society. The discussion about elderly during the pandemic is therefore highly topical. For this reason, it is of interest to study older individuals' experiences of the pandemic.

This essay seeks to explore the present life situations of people, 65 years and older, before and during the pandemic. The purpose of this essay is also to study people's perception of age related to their previous lives and experiences of covid-19. In order to investigate this topic, the theory of phenomenology and narrative has been used. Furthermore, the theory of collective memories and ageism was applied. The result is based on five qualitative interviews with people over 65 years old. The resulting material was analysed with an analysis tool which was designed especially for this study. The study shows that the interviewed older individuals suffers from the pandemic due to isolation, changing lifestyles and loneliness to mention a few. Perception of age, age discrimination and conspiracy theories became visible in the conversation about the pandemic. This study also contains an analysis of the conversation between a young listener and an older narrator which shows that stereotypes and prejudices about both elderly and younger individuals are created during the discussion.

Innehållsförteckning

INLEDNING	1
CORONAVIRUSET 2020	1
PROBLEMFÖRMULERING	2
SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	3
AVGRÄNSNINGAR	3
TIDIGARE FORSKNING.....	4
Ålderism	4
Ålderdomen i kulturell kontext.....	5
Ålderdom, omsorg och makt	6
Medial stereotypisering.....	6
Åldrande.....	7
TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER	7
Fenomenologi.....	7
Narrativ teori	8
Kollektiva minnen	10
METODOLOGI	10
Narrativ metod.....	11
Urval och tillvägagångssätt.....	11
Intervjuer.....	12
Transkribering	14
Analys.....	15
MATERIAL	16
Informantförteckning	16
ETIK OCH REFLEXIVITET	17
DISPOSITION	20
ATT VARA ÄLDRE UNDER EN PANDEMI	21
”GÅ PÅ BILTEMA, TA EN KORV OCH EN KOPP KAFFE”	21
”DET HÅLLER MAN JU PÅ MED, BLASKAR OCH TVÄTTAR OCH SPRIT OCH SÅNT DÄR DÅ”	24
”JAG ÄR SIXTEEN GOING ON SEVENTEEN HELA TIDEN OCH SKA SNART TRÄFFA MIN STORA KÄRLEK”	29
”TROR DET INTE BARA VAR ETT VANLIGT VIRUS, JAG TROR DETTA ÄR NÅGOT SLAGS BIOVAPEN”	34
”JAG HOPPAS TILL GUD ATT DET SKALL BÄTTRA SIG, MEN DET SER MÖRKT UT”	35
UNG TRÄFFAR GAMMAL UNDER EN PANDEMI	37
AVSLUTNING	41
LITTERATURLISTA	44
TRYCKTA KÄLLOR	44
ELEKTRONISKA KÄLLOR	45
BILAGOR	I
I INTERVJUGUIDE.....	I
II ANALYSVERKTYG	III

Inledning

”Hade jag varit religiös hade det väl varit Guds straff.”

(Gunnar, 2020).

Pandemin covid-19 påverkade äldre personers livsföring på ett drastiskt vis under året 2020 fram till skrivandets stund. Denna studie har resulterat i en empiri av levnadsberättelser kring vardagen både innan och under pågående pandemi. Fem individer delar med sig av sina levnadsberättelser vilka handlar om deras vardagliga liv, tankar, åsikter och förhoppningar/farhågor om framtiden. Personernas uppfattningar om sin ålder och på vilka sätt som denna kan relateras till covid-19 uppmärksammas. Dessutom redovisas en analys av vad som kan tänkas hända i ett samtal mellan en ung lyssnare och en äldre berättare när ålder diskuteras.

Coronaviruset 2020

Den 31e december 2019 fick WHO, World Health Organization, informationen om att det finns ett nytt slags Corona-virus med flera fall i staden Wuhan, Kina (World Health Organization, 2020a). Den 15e januari 2020 mellanlandar jag i Shanghai på väg hem från tre veckors semester i Filippinerna. Innan vi får lov att gå av flygplanet ombads vi att hålla andan och blunda eftersom de skulle desinfektera flygplanet och oss passagerare med någon slags (icke namngiven) spray. In kom flertalet personer i full skyddsutrustning. Mer information får vi inte, utan får snällt sitta med nedböjda huvuden med händerna över ansiktet när de utför sitt uppdrag. Med facit i hand är det svårt att inte börja tänka i konspiratoriska banor. Jag hade ju mellanlandat i Peking en månad tidigare på väg mot min destination utan att bli desinfekterad. Vad visste de som inte vi passagerare visste om än? Dokument utifrån (SVT Play, 1 mars 2020) visar hur corona-utbrottet tog fart från smitta till ett globalt nödläge. De beskriver hur läkare i Wuhan misstänkte att smittan kom från en av stadens marknader där det säljs fisk, kött och levande djur. Stephen McDonnell, korrespondent för BBC, berättar hur läkare, exempelvis Li Wenliang, försökte slå larm om det nya viruset. Wu Qiang, kinesisk politisk kommentator, förklarar att de kinesiska myndigheterna har arbetat med att tysta ner händelserna av politiska skäl (SVT Play, 1 mars 2020).

Problemformulering

Jag kom hem till Sverige efter min semester lagom till nyheten att världen nu är drabbad av en pandemi. Virusets spred sig. Människor över hela världen insjuknade i luftvägsinfektioner med flera olika symtom. Sjukdomen som orsakas av viruset fick namnet Covid-19 vilket står för coronavirus disease 2019 (Folkhälsomyndigheten, 2020a). Alla pratar om det nya viruset och dess konsekvenser¹. Inte minst min mycket gamla mormor som jag står väldigt nära. Hon befinner sig i isolering och, trots sin höga ålder, ”klättrar hon på väggarna” av tristess.

Pandemin ändrar äldres liv och deras dagliga rutiner och de utmanas utav bristen på socialt umgänge och möjligheten att kunna träffa sina nära och kära (WHO, u.å.). I media diskuteras mycket kring ålder i relation till pandemin. Exempelvis skriver förbundsordförande för SPF Seniorerna Eva Eriksson (2020, 29 augusti) i Aftonbladet att långvarig isolering medför allvarliga hälsorisker som till exempel depression och ensamhet och att äldre inte är en homogen grupp. Ett intresse för hur äldre personer upplever pandemin och på vilket sätt de ser på sin ålder under denna kris väcktes hos mig. Söndagen den 22 november 2020 sitter jag hemma i min soffa framför TV:n och sticker medan statsminister Stefan Löfven håller sitt tal till nationen (Regeringen, 2020). Det är det andra talet till nationen för i år. Statsministern sa att det är tydligt att det kommer att dröja innan vi kan återgå till det normala, att människors hälsa och liv är i fara och att allt fler smittas. Faran ökar. Hittills har 6000 människor har avlidit i covid-19 i Sverige. Julfirande och nyårsafton med familj och vänner kan vi i princip glömma. Vintermörkret föll utanför mitt vardagsrumsfönster, men jag och min sambo kunde hålla varandra sällskap i alla fall. Mina tankar vandrade till min mormor som satt helt ensam i sin lägenhet och med all säkerhet tittade på samma sändning.

Med tanke på att äldre inte sällan berörs allmänt av olika faktorer så som rörelsehinder, sjukdom, sociala förutsättningar och/eller ekonomiska faktorer kan det tänkas att denna grupp påverkas i högre utsträckning än den yngre befolkningen under den rådande pandemin. Små men oerhört viktiga vardagsföreteelser kanske har uteslutits. Äldre kanske inte har de tekniska förutsättningarna och kunskaperna som krävs för att kunna ringa ett videosamtal till släkt och vänner. Hur upplever denna grupp covid-19 i sitt vardagliga liv? Kan deras ålder ha något med dessa uppfattningar att göra? Kanske har geografisk plats en betydelse för hur individer

¹ WHO (8 maj, 2020b) skriver att äldre personer samt personer i riskgrupper (de som lider av till exempel diabetes, högt blodtryck, hjärtsjukdom etc.) verkar insjukna mer allvarligt än yngre och friska personer.

upplever pandemin med tanke på Folkhälsomyndighetens (2020b) lokala restriktioner²? Med detta sagt anser jag att det är mycket viktigt att studera samt bevara dessa individers upplevelser/erfarenheter av covid-19.

Genom att analysera äldres upplevelser och på vilka sätt som de ser på sin ålder under pandemin har jag ambitionen att öka kunskapen om hur det är att vara äldre *just nu* när covid-19 råder. Lars Kaijser, professor i etnologi, (Kaijser, 2011) skriver att ett etnologiskt fältarbete undersöker människors handlingar och förhållningssätt till samhälleliga strukturer, levnadsvillkor och/eller maktrelationer av olika slag. Ett fältarbete bjuder in till närmre iakttagelser rörande hur individers vardagliga liv påverkas av dessa faktorer (Kaijser, 2011).

Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att studera hur personer som är 65 år och uppåt upplever sitt nuvarande, vardagliga liv och hur de berättar om sin ålder innan och under den rådande pandemin covid-19. Undersökningens syfte är även att analysera vad som händer mellan berättaren och lyssnaren under en intervju när ålder diskuteras. Arbetet utgår från följande frågeställningar:

- Hur upplever äldre individer sin tillvaro under pandemin covid-19 året 2020?
- Hur berättar de intervjuade personerna om sin ålder i relation till sin livssituation innan och under pandemin covid-19?
- Vilka ålderstereotyper och upplevelser kan tänkas visa sig mellan en ung lyssnare och en äldre berättare i ett samtal om ålder?

Avgränsningar

För att möta undersökningens syfte och frågeställningar har jag avgränsat mig till att undersöka äldre personer. En fråga som varit ständigt närvarande är: hur gammal är den som är gammal? Genom att utgå efter Robert Kastenbaums (1984), professor emeritus vid Arizona State University, tankar om hur samhället kategoriserar människor utefter ålder (baserat på exempelvis samhällsnytta och/eller förmåga till arbete) har jag valt att beskriva de som gått i pension/fyllt 65 år som äldre. Detta blev med andra ord arbetets aktuella och främsta

² Folkhälsomyndigheten (2020b) har tilldelat befolkningen lokala allmänna råd för covid-19 (OBS: uppdateras löpande). Detta innebär att geografisk plats kan tänkas påverka hur individerna upplever pandemin.

avgränsning när det kommer till vilka individer jag strävade efter att intervjua. Vidare har jag inte tillämpat någon geografisk avgränsning mer än att de intervjuade bor och lever i Sverige, både på landsbygd, i storstäder och i förorter.

Kön, etnicitet, religion eller politisk tillhörighet var inte av intresse för denna undersökning, däremot finns ett analytiskt fokus på att undersöka människors upplevelser främst under året 2020 i relation till livet innan pandemin.

Tidigare forskning

Uppsatsen är relaterad till forskningsfältet kring ålder och ålderism. Jag har under studiens gång närläst *Ålderdomen* av filosofen Simone de Beauvoir (1976) för att bilda mig en uppfattning om vad ålderdom kan tänkas vara och innebära för individer. Lina Palmqvists (2020) doktorsavhandling i genusvetenskap *Ålderdom, omsorg, makt* visar på äldres situation och omsorgsrelationer i nyliberala tider. Genom att läsa Palmqvists avhandlingen ökar min förståelse för hur både äldre omsorgs användare och omsorgsgivare kan uppleva sin livssituation. Den högaktuella examensuppsatsen *"JAG FÖRLORAR INGENTING PÅ MIN ISOLERING"* – en kvalitativ innehållsanalys av hur äldre representeras och gestaltas i dagspress under pandemin covid-19 (Dahlgren & Kjellman, 2020) undersöker hur äldre gestaltas och representeras i dagspress under pågående pandemi covid-19. Jag har även kompletterat min förståelse av ålder och ålderdom genom att jag har tagit del av Åsa Alftbergs studie *Vad är det att åldras?* från 2012.

Ålderism

Ålderism, eller *ageism* på engelska, är ett begrepp som innebär åldersdiskriminering. Lars Andersson, professor emeritus vid Linköpings Universitet, beskriver ålderism som "fördomar eller stereotypa föreställningar som utgår från en människas ålder som kan leda till diskriminering" (Andersson, 2013, s. 330). Fördomsfulla attityder riktas mot både äldre, ålderdomen i sig och åldrande. Fördomar kan dessutom riktas mot de äldres egna attityder och uppfattningar. Andersson m.fl. (2011, s. 79) skriver att flera forskare är eniga om att det finns dubbla föreställningar om äldre. Det finns både positiva och negativa föreställningar om äldre och dessa gäller både på individnivå och för äldre som grupp. Den vetenskapliga diskussionen om ålderism kan tänkas söka efter att förstå hur äldre (och andra ålderskategorier) ingår i en social maktordning där ålder används för att organisera samt kategorisera individer

(Andersson, m.fl., 2011). Att finna ett hat mot äldre är inte lika lätt som att upptäcka hat mot andra grupper, exempelvis kvinnor, invandrare eller politiker (Andersson, 2013, s. 330). Detta beror på att fördomar mot ålder är så pass socialt integrerade i samhället att de inte sticker ut och blir därför en aning osynliga. Ofta diskuteras ålderism i förhållande till arbetsmarknaden, pensionering, sjukvård och äldreomsorg (Andersson, 2013).

Etnologen Kerstin Gunnemark (2004, s. 98) skriver att ålderspensionärer tillhör två generationer. Det finns en skillnad mellan att vara nybliven pensionär och att vara upp mot 80 - 90 år gammal, kallat äldre-äldre. Gunnemark skriver att övergången mellan dessa åldrar är relaterad till hälsotillståndet och är individuellt betingat. De som nyligen lämnat arbetslivet kan vara fortsatt mycket aktiva och vill sällan förknippas med åldrande eller försämrat hälsotillstånd. Ofta beskriver individer sig hellre som seniorer än pensionärer. Att ”plötsligt” bli beroende av omsorg och vård kan vara ångestladdat och svårt att hantera (Gunnemark, 2004). Jag tänker att detta visar på hur ålderism ingriper i det vardagliga livet där en rädsla för högre ålder gör sig tydlig på grund av tydliga fördomar och stereotyper av äldre.

Jeanette Sundhall, lektor i kulturvetenskap vid Göteborgs Universitet, beskriver ålderism och vilken betydelse åldersmaksordning har för barns deltagande i demokratiska processer (Sundhall, 2018, s. 122). Hon skriver att ålder är en accepterad anledning för att organisera och behandla människor på olika sätt vilket innebär en åldersmaktordning där hierarkier av olika slag kan äga rum. Individer kan bli både exkluderade och inkluderade baserat på ålder. Traditionellt sett används begreppet ålderism/ageism när äldre individer diskuteras. Sundhall beskriver även begreppet *adultism* (utan svensk översättning) vilket innebär att den vuxna individen anses vara bättre än barnet/den yngre individen (Sundhall, 2018). Dessa tankar blir värdefulla för mig i min analys om vad som händer mellan mig som ung lyssnare och den äldre berättaren när vi samtalar om ålder.

Ålderdomen i kulturell kontext

Ålderdomen (de Beauvoir, 1976) behandlar synen på åldrande utefter både en historisk kontext och hur ålder betraktas i nutid. Ålderdomens olika aspekter går in i varandra och går inte, enligt författaren, att analyseras åtskilda. Med tanke på att ålder används i hierarkiska rangordningar i samhället ser de Beauvoir hur ålder inte bara är ett biologiskt fenomen utan också ett kulturellt faktum. Boken beskriver vad det innebär om att bli gammal idag (OBS: 70-tal) samt olika myter kring åldrande. Boken innehåller en diskussion av arbete, pension

och bostadsproblem vilket de Beauvior anser är nära kopplat till diskussionen om ålderdom och åldrande. Förändringens idé är ständigt närvarande genom boken där åldrandet ses som en ogynnsam process och i denna process finner vi ett värdeomdöme. Den gamles plats beror på samhällets praktiska attityd och ideologiska inställning. Simone de Beauvior skriver att det finns två olika typer av gamla människor och att dessa utgörs av de exploaterade versus de exploaterande - en majoritet och en minoritet. Hon skriver att det är den härskande klassen som tilldelar äldre den status de besitter men att hela samhället är medskyldiga till upprätthållandet.

Ålderdom, omsorg och makt

Lina Palmqvists avhandling *Ålderdom, omsorg, makt* (2020) berör omsorgsrelationer av olika slag och att äldre personer med omsorgskrav/omsorgsbehov upplever konsekvenser av den pågående, kapitalistiska samhällsfasen som förstås i denna avhandling som nyliberal. Studiens syfte är att undersöka gamla individers ålderdom som situation samt hur omsorgsrelationer villkorar livet för äldre. Palmqvist beskriver avhandlingens feministiska analys och att fokus på begreppet rättvisa innebär ett jämlikt deltagande i samhället. Hon visar på flertalet komplexa villkor vilka ålderdomen kan tänkas präglas av och att åldermaktsordning förmedlas och effekter som omsorgsgivare och omsorgsanvändande upplever, till exempel att uppleva åldersdiskriminering eller att passera som en ”vanlig” eller ”ovanlig” gammal person. Det kan tänkas att personen som behöver hjälp hamnar i en beroendeposition och här kan förtryck och konflikt uppstå på så vis att omsorgsrelationer villkoras av maktrelationer och övergripande strukturer.

Medial stereotypisering

”JAG FÖRLORAR INGENTING PÅ MIN ISOLERING” – En kvalitativ innehållsanalys av hur äldre representeras och gestaltas i dagspress under pandemin covid-19 (Dahlgren & Kjellman, 2020) är en kandidatuppsats skriven av medie- och kommunikationsstudenterna Petra Dahlgren och Vera Kjellman. Ålder kan ligga till grund för diskriminering och personer i icke arbetsför ålder sällan ges utrymme i medier. Ett stort fokus inom media har nu riktats mot äldre eftersom dessa räknas som riskgrupper inom den rådande pandemin. Författarna skriver att när denna grupp ges utrymme i media är det ofta på ett icke sanningsenligt- och mycket stereotypiskt vis. Författarna argumenterar att studien är värdefull då den visar på hur äldre gestaltas och representeras i media under en pågående krissituation. Studiens resultat

visar att äldre representeras och ges utrymme i medier med en begränsning till kända äldre och att det finns en majoritet inom gruppen äldre som inte representeras. Detta resultat står i motsats till tidigare forskning inom fältet (Dahlgren & Kjellman, 2020).

Åldrande

Åsa Alftberg, lektor vid Malmö Universitet, (2012) har utfört en etnologisk studie av åldrande, kropp och materialitet (Alftberg, 2012). Författaren skriver att ett etnologiskt perspektiv på åldrande möjliggör för att tolka samt förstå hur den biologiska processen hanteras kulturellt. Detta kan innebära att en undersöker vilka värderingar och normer som finns nära kopplade till åldrande eller att studera vilka tolkningar som finns av den åldrande kroppen. Att vara i behov av omsorg innebär att omformulera ordning och rutiner i sitt liv och hem. Samtalet kring ålder blir därför att tala om vardagliga ting eller företeelser. Att tillhöra kategorin äldre påverkar åt vilket håll en gammal kropp riktar sig. Att beskriva god hälsa för en äldre person visar sig handla om att kunna ta tillvara på samt uppskatta vardagslivets händelser och rutiner. Studien visar att kategorisering av människor påverkar dem som blir kategoriserade på så vis att deras tankar, uppfattningar och förståelse av sig själva och världen påverkas (Alftberg, 2012.).

Teoretiska utgångspunkter

Teoretiska utgångspunkter i denna studie är fenomenologi och narrativ teori med fokus på levnadsberättelser. Jag utgår från postmodernt förhållningssätt om att verkligheten är en social konstruktion vilken kan tolkas på olika sätt. Den sociala- och språkliga konstruktionen av en verklighet valideras genom praktiken och kunskap anses som perspektivisk på så vis att den beror på undersökarens utgångspunkter, perspektiv och tolkningar (Kvale & Brinkmann, 2014). En postmodern epistemologi berör frågan om samtal mellan människor där olika vetande subjekt ingår i relationer. Intervjun anses vara en god produktionsplats för kunskap (Kvale & Brinkmann, 2014.).

Fenomenologi

Karin Högström, lektor vid Stockholms Universitet, skriver att fenomenologi kan beskrivas som ”läran om det visar sig för medvetandet” (Högström, 2017, s. 55). Detta är en filosofisk riktning och den moderna formuleringen växte fram under 1900-talet, vilken grundades av Edmund Husserl. Han var kritisk till positivismen och ansåg att fenomenologin lyfte tanken

att kunskap kan vara grundad på vardaglig, mänsklig erfarenhet. Med andra ord blir människan till aktör och ett förkroppsligat subjekt mot omvärlden. Fenomenologin går således ut på att förstå hur individer konstruerar, erfar och förstår verkligheten i ett socialt samspel. Fenomenologins utgångspunkt blir därför den enskilda individens subjektiva upplevelser (Högström, 2017).

Husserl lanserade begreppen *livsvärld* och den *naturliga inställningen*. Livsvärlden är den konkreta, erfarbara verklighet som vi baserar alla våra aktiviteter på. Den viktigaste aspekten av livsvärlden är *vardagslivets livsvärld* där vi lever och handlar tillsammans med andra människor. Alla människor har förhandskunskaper om världen vilka är baserade på erfarenheter av att tolka världen och/eller att få den tolkad åt sig. Detta kallas för referensschema vilket hjälper oss att orientera oss i världen. Att orientera sig på detta vis (utefter de förgivettagna kunskaperna) kallas för naturlig ställning inom fenomenologin. Olika positioner i världen kan orsaka att vi, medvetet som undermedvetet, riktar oss åt olika håll. Typifieringar består av färdiga föreställningar om något eller någon, alltså ”vad som är typiskt”. Detta kan också förstås som att en person ”redan vet” vad som finns framför hen eller vad för person individen har att göra med. Typifieringar får oss att se gemensamma drag hos objekt eller fenomen och detta kan tänkas dela in världen i olika verklighetsskikt (Högström, 2017).

Narrativ teori

Begreppet narrativ kan tolkas som berättelse eller historia (Kvale & Brinkmann, 2014). Ulf Palmenfelt, professor emeritus vid Uppsala Universitet, (2017, s. 32) skriver att berättelsen som kulturell form är stark och nästan alltid används när en händelse i den förflutna tiden skall återges. Palmenfelt skriver (Palmenfelt, 2017, s. 33): ”Berättelser återger sådant som har hänt, men berättelserna är inte de händelser de återger”. Den som berättar har alltid valt ut det som hen ansåg som viktigt och/eller rätt. Mellan händelsen och berättandet löper en process (Palmenfelt, 2017). Sociologen Cathrine Kohler Riessman (1993, s. 3) skriver att berättande verkar vara en universell mänsklig aktivitet och att en person som berättar tar lyssnaren till ”berättelsens värld” för att återge vad som hände och således komma fram till en poäng, ofta en moralisk sådan.

Anna Johansson (2005, s. 124), sociolog och genusforskare, beskriver den traditionella uppfattningen om vad en berättelse är och vilka delar den bör innehålla. I det antika Grekland

ansåg Aristoteles att en berättelse bör innehålla en början, ett mittparti och ett slut. Med tanke på att covid-19 är högst pågående i skrivandets stund har denna studies berättelser inte ännu nått ett slut. Vi kan helt enkelt inte veta hur eller när pandemin kommer att upphöra vilket resulterar i att min empiri är en samtidsdokumentation. Den historiska kontexten för berättelserna blir i detta fall det förlöpta året 2020 och min empiri kommer således handla om individernas berättelser av sina upplevelser och erfarenheter av att vara äldre under en pandemi ungefär ett år bakåt i tiden från och med att denna uppsats författas.

Johansson (2005) skriver att narrativ forskning, också kallad berättelseforskning, är ett tvärvetenskapligt fält och kan stundvis ligga till grund för förvirring och vara motsägelsefullt. Hon anser att studier inom berättande bör bedrivas från olika perspektiv och att berättelser kan uppfattas som en av flera källor till kunskap om den sociala verkligheten. Hon beskriver att det finns ett ontologiskt perspektiv på berättelser på så vis att forskaren är intresserad av att utreda hur verkligheten är beskaffad (Johansson, 2005, s. 41). Det ontologiska synsättet kan anses som grundläggande för hur vi förstår identiteter som sociala fenomen. Detta innebär att berättelser betraktas som en universell kunskapsform och att sociala identiteter är konstruerade som berättelser (Johansson, 2005).

Livsberättelser är de berättelser som individer berättar om sitt liv och/eller om valda aspekter av sitt liv (Johansson, 2005, s. 213). Livshistorisk metod innebär att samla in och analysera personliga och/eller kollektiva berättelser. Forskaren utför semistrukturerade, så kallade livshistoriska intervjuer inom ett tema för att få kunskap om en individs/grupps livshistoria. I användandet av metoden blir livet som historia (vad som faktiskt hände) synligt. På senare tid har det blivit allt mer vanligt att använda sig av termen *livsberättelser* för att även inkludera den berättande aspekten (livet som berättelse). Livshistorier blir till livsberättelser när fokus skiftar från historien till själva berättelsen. Jag vill argumentera för att använda begreppet *levnadsberättelse* för att lättare kunna särskilja dessa. Levnadsberättelser kan ge ökad kunskap om hur människor orienterar sig i sin omvärld och hur de tolkar sin tillvaro, således blir den narrativa analysen viktig (Johansson, 2005, s. 214). Det kan tänkas att det fenomenologiska begreppet livsvärld blir här aktuellt på så vis att individer/grupper artikulerar sina erfarenheter för att kunna förstå andra och sig själv. Att tillämpa ett konstruktivistiskt perspektiv på levnadsberättelser innebär att de anses vara socialt uppbyggda. Perspektivet kan hjälpa mig som forskare att undersöka hur individer presenterar sina liv i skilda sammanhang och på vilket/vilka sätt jag som forskare är delaktig i att

omskapa dessa berättelser. Levnadsberättelser förtäljer inte bara *vad* som sägs, utan också *hur* något sägs (Johansson, 2005, s. 220).

Kollektiva minnen

Florence Fröhlig, lektor i etnologi, (Fröhlig, 2017, s. 39) skriver att begreppet ”det kollektiva minnen” lanserades av Halbwachs under mellankrigstiden, men blev förnyat under 1980-talet. Enligt Fröhlig menade Halbwachs att minnen blir kollektiva då de beskrivs, delas och kommuniceras i olika sociala sammanhang. *Memory Studies*, eller minnesstudier, är ett tvärvetenskapligt forskningsfält som utmanar de traditionella praktikerna kring minnesforskning. Fältet präglas inte av ett enda teoretiskt perspektiv utan av flera olika, exempelvis fenomenologi och narrativitet (Fröhlig, 2017). Begreppet minne används för att beskriva fragment av olika upplevelser eller erfarenheter, både individuella och kollektiva (Johansson, 2005). Ulf Palmenfelt (2017, s. 72) skriver att ordet ”minne” kan beteckna tre olika saker. Både vad som lagras och vart det lagras kallas för minne men begreppet används också i det vardagliga språket för att beskriva resultatet av en hågkomst, klätt i ord, som förvaras i vårt medvetande. Palmenfelt kallar detta för verbaliserat minne.

Kollektiva minnen kan delas av olika stora grupper, enligt Palmenfelt (2017). Han skriver att i vår globaliserade värld där teknologin utvecklas raskt kan minnen delas av ofantligt stora mängder av människor. Nyheter, muntliga samtal och sociala medier sprider kollektiva minnen. Ju fler människor som påverkas av en händelse eller kommer i kontakt med den desto större är sannolikheten att det kommer att skapas ett kollektivt minne. Palmenfelt skriver att ett kollektivt minne på nationell eller regional nivå är kända för en stor del av befolkningen (Palmenfelt, 2017, s. 78). Pandemin covid-19 blir ett kollektivt minne som inte bara delas utav den svenska befolkningen, utan av hela världen. Kollektiva minnen på gruppnivå är exempelvis de minnen och upplevelser som äldre delar utav att leva under pandemin som gammal.

Metodologi

I detta avsnitt presenterar jag vilken metod jag har använt mig av under denna studie vilken är narrativ metod. Denna metod innebär att jag har använt mig av intervjuer, transkription, närläsning och analys. Nedan beskrivs den narrativa metoden och på vilket sätt jag har gått

tillväga. Urval diskuteras i samband med tillvägagångssätt och under beskrivningen av min analys presenteras även det analytiska verktyget jag har formulerat.

Narrativ metod

Johansson (2005, s. 213) skriver att livshistorisk metod är den metod man kan använda för att undersöka socialt liv och/eller kulturella mönster. Detta görs genom att samla in personliga eller kollektiva berättelser. Ofta används så kallade livshistoriska intervjuer vilka kan vara semistrukturerade kring ett visst tema. Den livshistoriska metoden intresserar sig för *vad* som faktiskt hände i en individs liv (Johansson, 2005). Jag tänker att metoden kan hjälpa mig att synliggöra hur de intervjuade individerna upplever sitt liv under pandemin covid-19.

Catherine Kohler Riessman, professor vid institutionen för sociologi på Boston Collage och professor emerita vid Boston University, beskriver olika delar som ett narrativ kan bestå av (Riessman, 1993). Dessa är upplevelse, berättelse, transkribering, analys och läsning. Först upplever en individ något som hen senare berättar om för någon annan. Lyssnaren förstår berättelser utifrån sina tolkningsperspektiv. Berättelsen transkriberas för att senare närläsas och analyseras (Riessman, 1993). I praktiken innebär det att jag som forskare intervjuar individer som upplevt/erfarit något. De berättar för mig och jag lyssnar. Jag spelar in intervjuerna så att jag senare kan återkomma till berättelsen i mitt analysarbete. Vad de berättar för mig kan bero på individernas perspektiv, utgångspunkter och/eller urval. Därefter transkriberar jag dessa samtal, närläser och gör min analys.

Likt de intervjuade individerna kommer min tolkning av berättelserna bero på hur jag är situerad. Således anser jag att den narrativa metoden är en tolkande process. Riessman (1993, s. 8) skriver att vi aldrig kan *ge* någon en röst, men att vi kan lyssna och tolka. Den narrativa metoden kan ge mig kännedom om individers minnen men också kollektiva minnen vilka kan visas på marginaliserade grupper erfarenhet, som äldre personer i denna studie.

Urval och tillvägagångssätt

Under arbetets inledande fas var jag inställd på att utföra kvalitativa intervjuer med personer som är 70 år och äldre eftersom Folkhälsomyndigheten (2020c) har givit denna samhällsgrupp tydliga restriktioner³. Under studiens gång har arbetets avgränsningar dock ändrats på grund

³Från och med 22 oktober 2020 bedömde Folkhälsomyndigheten (2020c) att de som är 70 år och äldre omfattas av de allmänna råd som gäller för resterande befolkning.

av covid-19. Det visade sig att en del inom gruppen 70+ var svårare att nå eftersom covid-19 kräver annorlunda intervjusammanhang än brukligt. För de individer jag kontaktade spelade den tekniska förutsättningen en roll (att till exempel utföra intervjuer per videosamtal) och det var inte alltid möjligt att ordna dessa. Jag vill understryka att detta inte gäller för alla individer inom gruppen 70+ utan specifikt de individer jag tog kontakt med i arbetet med denna uppsats. Försvårande omständigheter krävde att fokusgruppen omformulerades med ett nytt urvalskriterium: de som är 65 år fyllda och/eller gått i pension. Jag fann att viljan till alternativa intervjusammanhang var större hos denna grupp.

Under studien sökte jag aktivt efter individer för att genomföra mina kvalitativa intervjuer. Jag upplevde att många pratade om covid-19 (både i min egen sociala krets och på sociala medier av olika slag) och hur viruset har påverkat deras liv. Därför var jag helt säker på att jag inte skulle möta några som helst hinder i sökandet efter personer att intervjua. Jag blev medlem i Facebook-gruppen Coronaviruset i Sverige (Coronaviruset i Sverige, u.å) med 7,4 tusen medlemmar (i skrivandets stund) och skrev ett inlägg för att komma i kontakt med potentiella informanter. Jag fick inte något svar. Jag skrev inlägg på mina egna, privata sociala medier men utan framgång. Därför frågade jag vänner om de kunde förmedla kontakt till deras äldre släktingar. Inte heller detta gav något resultat. Därför gav jag mig ut på jakt i min egen släkt och bekantskapskrets och här lyckades jag finna individer som var villiga att bli intervjuade om sitt liv i pandemin.

Det kan tänkas att frågelistor hade kunnat skickas ut till äldre för att samla in material angående hur äldre upplever sitt vardagliga liv under pandemin. Dock anser jag inte att denna metod möter min tredje frågeställning, vilken handlar om att analysera samtalet mellan berättaren och mig som lyssnare. Frågelistor hade med andra ord inte kunnat tillhandahålla mig den typen av empiri jag var intresserad att arbeta med.

Intervjuer

För att utföra min studie har jag valt att använda mig av kvalitativa, semistrukturerade intervjuer (Kvale & Brinkmann, 2014). Steinar Kvale, professor i pedagogisk psykologi och Svend Brinkmann, professor i psykologi, beskriver hur en kvalitativ forskningsintervju söker efter att förstå världen utefter den intervjuades synvinkel (Kvale & Brinkmann, 2014).

Intervjun är likt ett vardagligt samtal men innefattar ett syfte och en teknik. Jag har använt mig av denna typ av intervju för att kunna ta vara på äldre individers erfarenheter och

upplevelser av pandemin covid-19. Detta tillvägagångssätt samspelar väl med min narrativa metod samtidigt som det möter min teoretiska utgångspunkt (fenomenologi). Fenomenologin präglar den kvalitativa, semistrukturerade intervju metoden på så vis att den visar intresse för att ta tillvara och tolka individers upplevelser, erfarenheter och berättelser av sin omvärld. Det finns med andra ord ett intresse för att undersöka sociala fenomen utefter den intervjuades verklighetsuppfattning (Kvale & Brinkmann, 2014). Kvale och Brinkmann (2014) listar tolv aspekter vilka beskriver det fenomenologiska perspektivet på en semistrukturerad intervju. Bland dessa tolv punkter diskuteras bland annat hur forskaren kan närma sig det deskriptiva i en intervju genom att uppmuntra informanten att noggrant beskriva det hen upplever eller känner. Med andra ord uppmuntrar jag som forskaren den intervjuade att berätta om det hen erfar.

Inför mina intervjuer formulerade jag en frågelista med både specifika frågor och övergripande teman kring covid-19 och ålder. Genom att intervjun är semistrukturerad ges den intervjuade personen utrymme och makt att ändra samtalsriktning vilket kan tänkas skapa ny kunskap (Kvale & Brinkmann, 2014). Frågorna var anpassade för att möta den narrativa metoden vilket innebär att jag bad de intervjuade att berätta om sitt liv under covid-19. Riessman (1993) skriver att jag som forskare kan fråga om *vad* som hände istället för *när* någonting hände. Detta får den intervjuade att öppna upp sitt berättande. Att ha kunskap om intervjusammanhangets benägenhet för mångtydighet och förändring kan hjälpa forskaren att bättre förstå skarpa vändningar och/eller motsägelser i materialet (Kvale & Brinkmann, 2014). Jag har försökt att inte ställa allt för ledande frågor under intervjusamtalen för att minimera min inverkan på materialet, men som Kvale och Brinkmann (2014) skriver upplever jag inte att forskningsintervjun alltid är ett jämställt samtal mellan forskaren och den intervjuade.

Det finns ingen tvekan om att mina frågor under intervjusamtalen upplevdes som känsliga då flera av de intervjuade individerna uttryckte att de upplever psykiska påfrestningar av olika slag på grund av den pågående pandemin covid-19. Eva Fägerborg (Fägerborg, 2011, s. 101) skriver forskare får använda sig av "känslopröt" för att hantera frågor som kan upplevas vara känsliga. Genom att fråga om jag får lov att fråga dessa typer av frågor samt påminna om individens rätt att avbryta har jag försökt skapa en trygghet i samtalet. Dessutom uppfattar jag att samtliga tyckte att det var trevligt att prata då de kan tänkas sakna social kontakt och

meningsutbyten. Därför drar jag slutsatsen att ingen av de intervjuade personerna tog skada från intervjusamtalen även om ämnet visade sig vara mycket känsligt.

Genom att använda mig av denna typ av kvalitativ intervju erbjuds jag att ta del av den intervjuade personens livsvärld och upplevelser. Metoden ger mig verktyg att undersöka samt att ta tillvara på människors berättelser. Metodens främsta fördel är att jag får möjlighet att besvara mina frågeställningar samt undersökningens syfte genom att tillämpa mitt teoretiska perspektiv på metoden. Intervjuguiden finns bifogad under Bilaga I.

Transkribering

Eva Fägerborg, doktor i etnologi, skriver att transkribering är en process vilken hjälper oss att översätta och gestalta talat språk (Fägerborg, 2011). Röststyrka, betoning och andra signaler blir genom textform begripliga och ”läsbara”. För att kunna lättare analysera samt bevara mitt material har jag valt att transkribera intervjuerna. Under processens gång har jag insett hur olikt det vardagliga samtalet är jämfört med en löpande text. Likt Fägerborg (2011) finner jag skillnader mellan det vardagliga språket och det skrivna språket på så vis att oavslutade meningar, småord och andra avstickare blir oerhört tydliga under en transkriberingsprocess.

Jag har valt att transkribera mina intervjuer på ett så detaljrikt sätt som möjligt. Detta har inneburit att jag har skriftligt antecknat stämning, intryck och liknande under intervjuernas gång. Dessa anteckningar har sedan sammanfogats med transkriberingarna men tydligt markerats att dessa är av min egen personliga uppfattning av samtalet. Varje replik har angetts med initialer för att kunna se vem som har sagt vad samt tilldelats en ny rad i dokumentet. Jag har använt mig av ett ljudredigeringsprogram i min dator för att kunna sänka inspelningarnas hastighet för att lättare kunna transkribera noggrant. Jag har dessutom lyssnat på intervjuerna i efterhand minst en gång till i normalfart för att försäkra mig om att jag inte har missat något att transkribera. Tillsammans har transkriberingarna med anteckningarna gett mig ett rikt material inför mitt analysarbete. Jag har valt att gå tillväga på detta sätt för att jag utgår efter en fenomenologisk ansats och därför har ambitionen att ta tillvara på människors upplevelser och erfarenheter. Detaljrika och noggranna transkriberingar är därför av största vikt, enligt min åsikt.

Med tanke på att fyra av fem intervjuer har utförts över telefon och/eller videosamtal har den bristfälliga ljudkvaliteten på inspelningarna varit ett stort hinder under min

transkriberingsprocess. På grund av pandemin covid-19 har därför både intervju- och transkriberingsprocessen varit utmanande för mig.

Analys

Anna Johansson (2005) skriver att det inte finns en enda narrativ metod för analys, utan en mängd olika. Riessman (1993) skriver att narrativ analys passar bra när forskaren vill undersöka subjektivitet och identitet och att både intervjusammanhang och transkribering är en del av analysarbetet. För denna undersökning har jag valt att utgå efter den analysmodell som Johansson (2005, s. 289) kallar för del-innehåll, vilket innebär att forskaren under en analys definierar specifika kategorier och plockar ut vissa yttranden och/eller stycken från texten som ingår i dessa kategorier. Detta innebär utförande av en så kallad innehålls-analys (Johansson, 2005, s. 289).

För min analys hämtade jag även inspiration från Lieblich's modell för hur levnadsberättelser kan läsas (Johansson, 2005, sid. 291) vilket innebär att jag kommer att först läsa mitt material flertalet gånger och ser om mönster framträder och därefter anteckna de kategorier som jag vill följa från början till slut. På detta sätt kan det tänkas att jag kan få syn på vilka kategorier som tar störst plats i berättelserna, övergångar mellan dessa eller fånga in textens mening.

Jag tänker att denna typ av analys kan ge mig som forskare insikt om återkommande teman vilka kan tänkas bilda kunskap om hur de intervjuade individerna upplever sitt vardagliga liv och sin ålder under pandemin covid-19. Innehållsanalysen kan besvara frågor om berättelsens handling, vilken/vilka poänger som berättelserna har, om det finns till exempel kulturella och/eller politiska diskurser inbäddade i berättelsen och liknande. Denna typ av analys kommer jag att delvis använda mig av för att undersöka de intervjuades upplevelser av covid-19 eftersom jag strävar att utgå efter begreppet levnadsberättelser (Johansson, 2005) och för att jag anser att det möter mina teoretiska utgångspunkter väl.

Johansson (2005) skriver att Lieblich modell saknar den läsning som utreder samspelet mellan berättare och lyssnare där aspekter av exempelvis makt kan visas. För att fördjupa mig i mitt analysarbete kommer jag därför även att tillämpa analys kring den interpersonella relationen mellan de som jag har intervjuat och mig som lyssnare, specifikt inriktat på ålder (Johansson, 2005, s. 286 - 287). Jag finner det med andra ord mycket intressant att undersöka *vad* som

händer mellan mig och den intervjuade individen under ett samtal när det kommer till hur ålder berättas om, diskuteras och framställs.

Jag har skapat mitt analysverktyg (se Bilaga II) efter att jag läst mitt transkriberade material flertalet gånger. Verktygets analysfrågor har därefter utformats efter mina teoretiska utgångspunkter, studiens syfte och frågeställningar samt frågorna från intervjuguiden. Jag har även hämtat inspiration från den analysmodell jag valt att strukturera mitt analysarbete kring. Detta verktyg ligger till grund för studiens resultatredovisning (se Bilaga II).

Material

Studien har resulterat i fem kvalitativa, djupgående intervjuer med fem individer och det transkriberade materialet består av 45 A4-sidor. Utöver detta finns det även ett par sidor med anteckningar om intervjuerna som exempelvis stämning eller tonfall. Intervjuerna resulterade i ca 190 minuters inspelat materialet.

Informantförteckning

Här presenteras de individer jag fått möjlighet att intervju för denna studie. Samtliga har tilldelats ett alias för att kunna säkerställa deras anonymitet. Jag beskriver vart i landet de bor samt kortfattat om deras livsförhållanden för att ge läsaren en målande bild av individerna.

Annika

Annika är en kvinna boendes på landsbygden i Småland. Hon är född 1951 och är pensionär. Tidigare arbetade hon som biomedicinsk analytiker. Hon bor tillsammans med sin make, som är yrkesaktiv. Tillsammans har de en hund, ett par katter och två hästar.

Gunnar

Gunnar är en man som bor i ett litet samhälle i Småland. Han är född år 1950 och är pensionär, tidigare sjukskriven från sitt arbete som bilmekaniker. Tidigare hade Gunnar två hundar som sällskap. Han bor ensam i en lägenhet.

Christina

Christina är en kvinna som bor relativt centralt i Göteborg. Hon är född år 1920 och är pensionär. Hon har tidigare arbetat som tandtekniker. Hon bor ensam i en lägenhet och har

ingen hemtjänst just nu utan får hjälp av sina barn och barnbarn.

Anders

Anders är en man och bor mycket centralt i Göteborg. Han är född år 1951 och är pensionär. Tidigare arbetade han på Posten. Han bor tillsammans med sin icke yrkesaktiva fru i en lägenhet.

Inga

Inga är en kvinna och bor centralt i Malmö. Hon är född år 1954 och är pensionär, men studerar kurser på universitetsnivå då hon tycker detta är intressant och givande. Inga bor ensam i en lägenhet och hon driver en liten, lokal tidning.

Etik och reflexivitet

För att kunna garantera att god forskningsetik har tillämpats under denna studie har jag använt mig av Vetenskapsrådets forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning (Vetenskapsrådet, 2002). Samhällets medlemmar har rätt till att forskning bedrivs och att denna skall vara av hög kvalitet. Samtidigt har samhällsmedlemmarna rätt till skydd, exempelvis mot olämplig eller opassande insyn i sina livsförhållanden. Dessa två rättigheter bör samspela för att undvika konflikt, att individer kränks eller tar psykisk/fysisk skada av forskningsprocessen.

Under denna studie har samtliga intervjupersoner blivit informerade utefter informationskravet. Detta innebär att individerna har blivit informerade om studiens syfte och i vilken omfattning deras deltagande kan komma att redovisas i form av insamlat material. Jag har varit noga med att tydligt förklara att deras deltagande har varit helt frivilligt och att de har kunnat avbryta när som helst – detta eftersom jag uppfattar att ämnet i fråga kan upplevas som känsligt och psykiskt påfrestande. Jag har erbjudit möjlighet till att avbryta och återkomma vid ett annat tillfälle för att intervjupersonerna skall känna sig trygga i intervjusammanhanget. Eftersom studien är utformad för aktiva undersökningsdeltagare har de alla fått lämna samtycke i form av muntlig överenskommelse. Deltagarna har fått veta att de är välkomna att återkomma till mig om de anser att de har något de vill tillägga eller korrigera.

Anonymisering har varit en självklarhet för denna studie och samtliga deltagare har informerats om innebörden av detta. Konfidentialitetskravet (Vetenskapsrådet, 2002) gav mig vägledning för hur anonymitet skall tillämpas på rätt sätt. Deltagarna har därför tilldelats alias för att kunna skydda deras identitet. Jag omnämner större stad eller län men inte lokal bostadsort i informantförteckningen för att skydda individerna. Personerna har även blivit informerade samt tillfrågade angående inspelning av intervjuer, vilket samtliga fick lämna samtycke till. Innan inspelningarna startade var jag mycket noga med att berätta att det kommer vara endast jag som kan lyssna på inspelningarna samt att dessa kommer raderas efter transkribering och när studien är avslutad. På detta sätt kan det tänkas att jag som forskare har en tystnadsplikt gentemot deltagarna. Studien är dessutom präglad av nyttjandekravet på så vis att de uppgifter som finns insamlade kommer att ej användas på annat sätt än för forskningsändamålet. När studien är avslutad och mitt material är bearbetat kommer jag att erbjuda deltagarna att läsa arbetet.

Oscar Pripp, lektor och docent i etnologi vid Uppsala Universitet, beskriver den tredje närvarande och vad begreppet omslutning innebär (Pripp, 2011, s. 68). Det kan tänkas att olika normer, värderingar och relationer till kontexter aktualiseras i möten med en forskare och att den intervjuade individen förhåller sig till dessa. Plötsligt finns det även en tredje deltagande i intervjusammanhanget, den tredje närvarande. Pripp skriver att det alltid finns vissa grupper eller kategorier av människor som är mer uppmärksammade än andra av exempelvis myndigheter och/eller media. På detta sätt skapas en bild/ett budskap kring denna grupp som sprids i samhället. Gruppen kan tilldelas kollektiva egenskaper vilka kan vara svåra att undvika i det enskilda mötet, vilket Pripp kallar för omslutning. Kanske kan det vara så att äldre personer upplever att det finns en förväntning kring hur de skall bete sig eller vad de skall säga och på vilket sätt de säger det? Det kan tänkas att intervjupersoners berättelser kan visa på omslutning och att de, ibland omedvetet, anpassar sina svar utefter vad de tror att forskaren vill höra/vad som är passande (Pripp, 2011). Jag tänker att en medvetenhet om omslutning och den tredje närvarande ger mig verktyg att bemöta intervjupersonerna på ett sätt som gör att de känner sig fria och trygga att styra samtalet utefter eget intresse, inte utefter hur de tror att de skall svara. Därför har jag inlett varje intervjusamtal genom att beskriva att jag inte värderar det som sägs och att det inte finns några ”rätt eller fel” i individernas berättelser. Jag hoppas att detta har påverkat min empiri positivt på så vis att den tredje närvarande blir mindre framträdande.

Charlotte Aull Davies, hedersutmärkt assisterande professor, skriver att det finns en uppfattning om att forskare studerar något som finns på "utsidan" av sig själva, att forskaren är skild från det hen undersöker (Davis & Taylor, 2008). Davies skriver att alla forskare är på ett eller annat sätt kopplade till sin undersökning eftersom vi inte kan studera något som vi är helt isolerade från. Detta innebär att frågor om forskarens position väcks. Kan det tänkas att ett forskningsresultat påverkas av forskarens perspektiv och/eller utgångspunkter? Genom att utgå efter ett reflexivt tänkande kan forskaren identifiera sin situation och uppmärksamma de effekter denna situation kan tänkas ha på undersökningens empiri och resultat. Enligt Davies innebär reflexivitet att vända blicken tillbaka mot sig själv och undersöka hur ens personliga utgångspunkter och tillvägagångssätt kan påverka forskningsprocessen. Davis beskriver begreppet *reactivity* vilket hon menar innebär en medvetenhet hos forskaren om sin situation och vilka effekter den har.

När det kommer till denna undersökning har mina reflexiva tankar handlat mycket om min forskarsituation specifikt inriktat mot ålder. Jag är i skrivandets stund 26 år gammal och upplever därför att jag uppfattas som ung för de personer jag har intervjuat. Detta kan tänkas skapa en obalans i samtalet på så vis att båda parter anpassar sig utefter rådande normer, värderingar och förväntningar som finns i vårt samhälle vilka är relaterade till ålder.

Sociologen Anna Johansson (2005) beskriver hur narrativitet kan betraktas från ett reflexivt perspektiv. Jag som forskare och kunskapsproducent bör fundera över hur jag skriver om den sociala verkligheten och från vilka perspektiv jag ser på de intervjuade individernas berättelser. Jag som forskare blir till en del av den sociala, upplevda verkligheten och således kan det tänkas att min närvaro har en inverkan på materialet. På detta sätt kan empirin tänkas innehålla en mängd olika berättelser och inte "bara" de intervjuades berättelser (Johansson, 2005). Ett exempel på detta kan vara att denna uppsats visar på berättelser genom tidigare forskning, valda teorier, mina beskrivningar av mitt tillvägagångssätt, arbetsprocess och liknande.

Att coronaviruset covid-19 har påverkat hela världen är allmänt känt. 1177 Vårdguiden (referens) beskriver att sjukdomen ingår i smittskyddslagen vilket innebär att alla måste hjälpa till för att minska riskerna för smittspridning. För denna studie har detta inneburit att arbetets tillvägagångssätt har både omformulerats samt ifrågasatts. Kan jag verkligen utföra intervjuer

genom fysiska träffar med gott samvete? Vart ligger mitt ansvar som forskare under en pandemi? Skall jag verkligen gå till biblioteken eller Göteborgs Universitet för att arbeta/samla in material? Frågorna har varit många men har utmynnat i liknande slutsatser – det är ej etiskt försvarbart att genomföra studien på ett ”vanligt” sätt. Pandemin har tvingat mig att finna nya vägar och lösningar vilket har satt mitt etiska övervägande på sin spets. Flertalet gånger har det känts hopplöst att genomföra studien hemma vid köksbordet och hela mitt väsen har skrikit efter miljöombyte. Dock anser jag att hälsan **alltid** kommer först och därför har jag fått anpassa mina egna samt studiens behov på bästa möjliga sätt för att skydda både mig själv och intervjupersonerna.

Disposition

I det föregående avsnittet presenterades bakgrund och problemformulering, syfte och frågeställningar, avgränsningar, tidigare forskning, teoretiska utgångspunkter, metod och metodologi, material, informantförteckning samt etik och reflexivitet.

Följande avsnitt är en redovisning av studiens resultat. Jag har valt att ordna mitt redovisade material i en kronologisk ordning vilket innebär att texten kommer att följa de intervjuade individerna i deras berättelser om livet före pandemin - livet under pandemin – tankar om framtiden och andra åsikter. Fem av avsnittets sex kapitel har namngetts av citat från studiens insamlade empiri. ”Gå på Biltema, ta en korv och en kopp kaffe” visar på individernas liv innan pandemin. ”Det håller man ju på med, blaskar och tvättar och sprit och sånt där då” visar på hur livet förändrades för individerna på grund av covid-19 och om deras första minnen av pandemin. ”Jag är sixteen going on seventeen hela tiden och ska snart träffa min stora kärlek” handlar om individernas uppfattning om sin ålder både innan och under pandemin. ”Tror det inte bara var ett vanligt virus, jag tror detta är något slags biovapen” visar på individernas åsikter och tankar om covid-19. ”Jag hoppas till Gud att det skall bättra sig, men det ser mörkt ut” handlar om individernas förhoppningar och farhågor om framtiden. Avsnittet avslutas med kapitlet ”Ung träffar gammal under en pandemi” där samtalet mellan en ung lyssnare och en äldre berättare analyseras och diskuteras.

Det sista avsnittet heter Avslutning och här diskuteras slutsatser i relation till de valda teoretiska utgångspunkterna och jag utforskar huruvida studiens frågeställningar har besvarats och syften har uppnåtts.

Att vara äldre under en pandemi

”Gå på Biltema, ta en korv och en kopp kaffe”

Dagen till ära har jag kastat luvtröjan i tvättkorgen och valt ut en trevligare topp att klä på mig. Håret är nyduschat och jag känner mig nästan lite löjlig som kletar på mascara även om jag inte skall gå utanför dörren. Idag skall jag träffa Annika över ett videosamtal och vi skall prata om hennes liv och ålder under pandemin. Vilka jeans skall jag ha? Jag väljer att behålla mina pyjamasbyxor på, hon ser ju inte hela mig i kameran ändå. Varför känner jag mig lite nervös?

Jag frågar Annika om hur hennes liv såg ut innan pandemin covid-19. Hon inleder direkt med att lista saker man inte kan göra längre på grund av smittan och vad hon saknar, en del på grund av att hon bor på landsbygden. Innan virusutbrottet kunde hon åka upp till Stockholm för att hälsa på barn, barnbarn och bekanta. Hon berättar att hon ingick i Aktiva Seniorer⁴ där hon deltog i föredrag och evenemang. Att gå på konserter verkar vara ett stort intresse för Annika och hon berättar att hon även gärna går på bio med sin make. Jag frågar henne om vad hon hade gjort idag om det inte fanns någon pandemi. Hon svarar att hon hade bums åkt upp till Stockholm till sin familj eftersom hon inte har träffat dom på jättelänge.

”... det man saknar, gå i affär, bara det här vanliga. Det är så löjligt men, det här vanliga med att gå i en affär. Man pillar lite mellan kläderna, provar kläder, tittar på saker som jag nu inte kan göra, och det är tråkigt ... ” (Annika, 2020).

Vid ett senare tillfälle får jag möjlighet att prata med Gunnar över ett telefonsamtal. Gunnar bor också på landsbygden i Småland och han berättar för mig att innan pandemin kunde han gå i affärer utan att behöva vara bekymrad. Han kunde åka vart han ville. En fin dag som denna hade han åkt in till samhället och kollat runt lite och kanske handlat något. Kanske hade han fått några idéer om något när han besökte Erikshjälpen och andra loppismarknader där han också träffade vänner. Gått in på Biltema, tagit en korv och en kopp kaffe. Ibland åkte

⁴ Aktiva Seniorer är en ideell organisation som vill främja äldre individers kulturella- och gemensamma intressen. Förbundet bygger på lokala föreningar och finns över hela landet.

han ut bara för att titta i affärer utan att handla något. Han berättar att han också brukade träffa barn och barnbarn:

”Ja, det var ju det där att man kunde ju umgås med barnbarnen och barn utan att behöva, vad heter det, chansa höll jag på att säga.” (Gunnar, 2020).

Både den sociala och den fysiska miljön är viktig för en individs välmående och trivsel (Andersson m.fl., 2011). Platser kan utgöra många olika syften eftersom människor lever i olika verkligheter. En företeelse kan för någon vara oerhört central i livet, men betydelselös för någon annan. Den geografiska platsen tillskrivs mening och betydelse och visar på människors förhållande till den rumsliga omvärlden (Andersson m.fl., 2011). När jag samtalar med Annika och Gunnar slås jag av tanken att de båda beskriver, i min åsikt, enkla vardagsting i relation till var de bor. Det kan tänkas att vardagliga företeelser, som att åka in till affären, är en viktig komponent i Annikas och Gunnars liv eftersom de bor på landsbygden. De är inte lika exponerade för stadsmiljö och därför blir till exempel veckohandlingen till en viktig aktivitet.

Christina berättar för mig om sitt vardagliga liv innan pandemin över ett telefonsamtal. En dag bestod av att ordna hemma, städa, laga mat och baka. Matlagning och bakning är två av hennes största intressen! Christina kunde då och då gå ut med rullatorn själv och träffa sina barn och barnbarn (och ibland barnbarnsbarn⁵) åtminstone ett par gånger i veckan. År 1947 byggde hon, tillsammans med sin nu avlidna make, ett landställe ungefär 45 minuter utanför Göteborg. Där spenderades (och spenderas fortfarande) i princip all ledig tid, skollov och högtider. Hit kom vänner, bekanta och släkt för att träffas ofta. Behövde hon ta sig till läkaren var det inga problem att boka tid och få skjuts av någon släkting.

Christinas berättelse om sitt liv hemma i sin lägenhet, utan hjälp av hemtjänst, påminner mig om kvarboendeprincipen (Andersson m.fl., 2011, s. 137). Denna innebär att en individ, exempelvis Christina som är 100 år gammal, bor kvar i sitt hem under en längre tid och att personer flyttar först när behovet av hjälp och/eller vård förändras. Hemmets välgörande effekt för äldres fysiska och psykiska mående betonas och detta är en officiell princip inom svensk äldrepolitik vilken syftar till att underlätta för äldre individer att leva ett självständigt

⁵ Christina berättar för mig att det finns just nu fem levande generationer i hennes släkt. Detta innebär att hon har både barn, barnbarn, barnbarnsbarn OCH barnbarnsbarnbarn!

liv. Alftberg (2012) skriver att smuts i hemmet är representativt för kroppsligt och själsligt förfall vilket förstärker den typiska bilden av ålderdom. Christina är mycket noga med att berätta för mig att hon minsann sköter allt hushållsarbete själv förutom att handla och tvätta nere i tvättstugan:

”... ja, alltså när man är 100 år kan man inte göra så mycket, man får ju vara glad att man kan orka med sitt vanliga hushållsarbete, städning och sånt och eventuellt komma ut någon gång...” (Christina, 2020).

Palmqvist (2020) skriver att ett beroende av vård och omsorg för äldre är förknippat med skam och att en aktiv ålderdom är lika med en lyckad ålderdom (Palmqvist, 2020, s. 18). Kastenbaum (1984) påpekar att vi växer upp strävandes mot oberoende: från barn med stort omsorgsbehov till en självständig vuxen. Ju starkare vårt behov är av detta oberoende desto mer hotfullare ser utsikten ut mot att bli äldre och att kanske behöva omsorg. Christinas berättelser av sitt liv som 100 år gammal är kantade av en tydlig markering av att hon minsann klarar sig på egen hand, nästintill i alla fall. Kanske är det drivkrafter av självständighet som motiverar henne i sitt val av vad hon berättar för mig?

När jag samtalar med Anders berättar han för mig att livet innan covid-19 inte skiljer sig så mycket från hur han lever idag. Han läser mycket, nu som då, och går gärna till biblioteket en gång i veckan för att låna filmer och böcker. Dock har hans närmsta bibliotek varit stängt en period. Innan pandemin brukade han motionera och promenera mycket vilket han även har fortsatt med efter utbrottet. Han har ett begränsat antal vänner som han ibland kunde träffa för att gå på after work och ta en öl.

Det vardagliga livet för Inga bestod av att arbeta vid datorn under förmiddagarna, släktforska, driva sin lokala tidning och läsa universitetskurser, vilket hon fortfarande gör under pandemin. Hon berättar för mig över ett videosamtal att innan pandemin gick hon ut på eftermiddagarna för ärenden och hennes sociala liv fanns på tre närliggande pubar. Där kunde hon äta kvällsmat, ta ett glas vin och umgås med sina vänner. Hon storhandlade en gång i veckan på Citygross och småhandlade i affärerna runt hennes bostadsområde. Hon åkte gärna iväg med bilen på utflykter, både i Sverige och Danmark:

”... men jag känner ju att jag har begränsats av att jag inte kan ge mig iväg som innan, för just åka över till Danmark har alltid varit sån frihetskänsla, man lämnar det här landet va...”

(Inga, 2020)

”Det håller man ju på med, blaskar och tvättar och sprit och sånt där då”
Så kom utbrottet under våren 2020⁶. ”Coronan”, ”coviden”. ”*En hemsk smitta från Kina!*” som Anders (2020) säger med glimten i ögat. En av mina nära vänner berättar för mig att barnen på skolgården leker kull men numer skriker ”*corona!*” när de fångar varandra. I affärerna ekar hyllorna tomma på toalettpapper och till och med jag köper hem lite extra nudlar och andra konserver att ha ”om det blir värre”. Känslan är minst sagt surrealistisk.

Under mina samtal med de intervjuade personerna frågar jag om hur de minns när de fick veta att världen var drabbad av en pandemi. Anders berättar för mig att han inte förstod i början hur pass stort det skulle vara och att det skulle komma att sprida sig till hela världen. Han säger att man inte förstod det i början utan att det fick han klart för sig senare. Gunnar beskriver sin upplevelse som att det var dålig upplysning, att det inte fanns något sagt om vad man skulle göra, och att han bara förstod att det var något på gång från Kina. Christina trodde inte heller att det skulle bli som det har blivit, utan att det skulle bli något liknande som svininfluensan som skulle gå över:

”... men att det skulle bli såhär, det hade jag aldrig, jag har aldrig varit med om nått sånt i hela mitt liv!” (Christina, 2020).

Inga berättar att hon har vad hon kallar för katastrofhjärna och att hon tänkte att nu kommer allt gå under, när hon fick reda på virusutbrottet. Samtidigt trodde hon att en pandemi skulle vara värre och att hon började tänka på spanska sjukan med sina 50 miljoner offer som, enligt henne, dog på studs. Hon berättar också att hon tror att hon har haft covid-19 redan på hösten, innan viruset blev klassat som en pandemi. Under tre veckor höll hon på att hosta lungorna ur sig efter att hennes vän kommit hem för att hälsa på från Paris. Hela julen och nyåret låg de

⁶ TV4 kallade viruset inledningsvis för ett mystiskt lungvirus.
<https://www.tv4.se/artikel/mIGy7JKzJKSa0no71GL4e/sa-haer-laet-foersta-rapporteringen-om-covid-19-kallades-mystiskt-lungvirus?fbclid=IwAR31xURw9RRCp52voOzrZw4wVr1jb7NSKtBb5pVTR5lPaGOufyQhMr7OdAg>

sjuka och hon säger att hon aldrig varit så sjuk tidigare i sitt liv. Och sedan dess har hon inte varit förkyld en enda gång, säger hon.

Individernas berättelser av sina första minnen av pandemin får mig att tänka på kollektiva minnen, som Palmenfelt (2017, s. 78) beskriver. Stora händelser ökar möjligheten till att kollektiva minnen skapas och delas av väldigt många. Jag tänker att pandemin skapar både internationella, nationella, kollektiva och privata minnen då empirin visar på minnen av världen, det egna landet, äldre som grupp och enskilda fragment av pandemin. Jag frågar de intervjuade om hur de fick information om covid-19 och TV är den främsta källan för uppdatering. Kanske är det så att media har spelat en roll i skapandet av de kollektiva minnena hos individerna?

Annika uppger att hon visste att något sådant här skulle hända. Hon berättar för mig att hon tänkte att nu kommer det som alla har gått och väntat på. Hon berättar att hon minns att det första fallet av covid-19 upptäcktes i Jönköping då en kvinna hade kommit hem från Wuhan och att detta var mycket uppmärksammat. Hon minns också de tidigare influensavågorna som kom under 1900-talet, bland annat något hon kallar för ”Asiaten” och ”Hongkong-influensan”⁷. Hennes mamma insjuknade när de flyttade till Jönköping år ca 1958, men hon var ändå uppe på benen och grejade trots hög feber. Hennes bror och pappa insjuknade under 60-talet och även de fick hög feber. Enligt Annika pratade man inte och jämförde inte så mycket på den tiden. När covid-19 gjorde entré trodde hon lite som Tegnell, berättar hon, att det skulle blåsa över ganska fort:

”Men jag tror det väl kanske lite som Tegnell där att det skulle blåsa över ganska fort, att man skulle få immunitet, men det är ju... Vi lever ju på ett helt annat sätt idag! Vi rör på oss mer och vi reser mer och därför blev det ju mycket med globalt än vad man skulle kunna tänka sig och berör människor ett annat sätt...” (Annika, 2020).

Det kan tänkas att Annikas tidigare yrkeserfarenhet formar henne i sin uppfattning av pandemin covid-19. Hon arbetade innan pensionen som biomedicinsk analytiker och hon berättar om minnen av provtagning av individer smittade av till exempel svininfluensa, HIV

⁷ Folkhälsomyndigheten skriver att under 1900-talet drabbades världen av tre stora pandemier, bland annat Asiaten och Hongkong-influensan. Läs mer på <https://www.folkhalsomyndigheten.se/smittskydd-beredskap/krisberedskap/pandemiberedskap/pandemisk-influensa/>

och hepatit. Hon beskriver sitt yrke och säger att hon hade ett sådant jobb där man hade respekt för smitta, virus och bakterier. Hon tror att folk inte förstår vad som kan hända och att hon har sett många människor insjukna svårt. Därför säger hon att hon bara gått och väntat på att något som covid-19 skulle komma. Jag lägger märke till hennes breda kunskap om ämnet och stundvis är det svårt att urskilja från vilket perspektiv hon berättar. Hon säger att hon inte är rädd för pandemin tack vare sin yrkeserfarenhet och utbildning men en stund senare in i samtalet får jag reda på att hon känner en oro för att bli smittad på grund av att hon har lungproblem. Simone de Beauvoir (1976, s. 176) skriver att en människa ofta kan finna sin identitet och att denna kan komma att förändras när hen går i pension och rycks ur sin yrkesmiljö. Kanske är det så att Annikas identitet har tidigare innefattat hennes yrkesliv och därför blir det svårt för henne att inte tolka pandemin ur ett yrkesmässigt perspektiv?

Så hur ändrades livet för dessa individer under 2020 på grund av pandemin covid-19? Fyra av fem intervjuade personer uppger att de upplevde (och fortfarande upplever) isolering av någon form och/eller grad. Varken Annika eller Gunnar besöker längre några affärer. Annika handlar mat på nätet som levereras hem. Gunnars lägenhet ligger ovanpå en ICA-butik och personalen hjälper honom att handla och levererar matkassarna till honom en trappa upp. Eftersom de båda bor på landsbygden har de direkt närhet till naturen men det blir också mycket TV-tittande för att få tiden att passera. Gunnar åker ibland iväg med bilen, dock utan tydligt resmål, för att komma ut en sväng. Annika har sällskap av sin hund om dagarna eftersom hennes make fortfarande arbetar. Dock känner hon inte att det kan ersätta en mänsklig kontakt.

Gry Ellebjerg, redaktör för Hem & Hyra, har gjort en dokumentärserie som visar på några äldre individers tankar om sin isolering i hemmet på grund av covid-19 (Hem & Hyra, 2020). I denna serie kan jag läsa om och lyssna på individernas egna berättelser av sitt vardagsliv under pandemin. Kerstin, 80 år gammal, berättar att hon får panik av tanken på coronapatienter. Bengt, 73 år gammal, har rasat i vikt sedan virusutbrottet (Hem & Hyra, 2020). Flera av dessa berättelser påminner om mina samtal med de personer jag fått möjligheten att intervju. Att livet har förändrats för dessa individer blir oerhört tydligt för mig.

Anders liv inne i centrala Göteborg har däremot inte ändrats allt för mycket. Han begränsar sina besök i affärer i både tid och omfång och han undviker kommunala transportmedel. Han berättar att hans fru mer än gärna vill gå runt länge i mataffärerna för att jämföra priser, känna

på frukten och liknande. Detta har de fått sluta helt med och nu innebär handlingarna om att ta sig snabbt in och ut. Inga berättar för mig att hennes liv ser ungefär ut som tidigare men att tanken på smittorisker och restriktioner hela tiden finns där. Hennes resande till Danmark har helt upphört. Christina däremot kommer i princip aldrig utanför dörren nu för tiden och försöker hålla sig upptagen med diverse hushållssysslor. Hon har tyvärr nedsatt syn och kan därför inte läsa några böcker men tittar gärna på TV och lyssnar på radio. För samtliga individer har det sociala livet förändrats och de alla begränsar/utesluter sina aktiviteter som innebär möten med vänner, familj eller andra.

Anders tankar och känslor handlar om de svagare i samhället och de som inte har möjligheten att skydda sig:

”Då går ju tankarna till dom svagare och dom som har minst möjlighet att skydda sig, att det är det som blir så djävulskt, att till och men frågan om liv och död hänger ihop med vad dom har, vad det för ett ekonomiskt och politiskt klimat. Det är det som är riktigt djävligt, tycker jag.” (Anders, 2020).

Flera av individerna blir känsllosamma när jag frågar om deras nuvarande vardagsliv jämfört med livet innan, och vad de saknar. Det är ingen tvekan om att pandemin har haft psykisk påverkan på individerna på olika sätt. Isolering och brist på socialt utbyte är ett faktum. Annika blir känslomässig av att prata om hur livet såg ut innan viruset bröt ut och hon säger att hon har en mörk höst och vinter framför sig:

”... har ju pratat med dom i telefon och så, men man saknar ju de... Prata inte så mycket om detta för då kommer jag börja gråta!” (Annika, 2020).

Gunnar berättar för mig att det slog honom hårt att inte längre kunna träffa sina barn och barnbarn och att han försöker hålla humöret uppe både för sig själv och för sina nära:

”Så det var ju lite det här att man blir riktigt deprimerad om man nu säger så. Och det har ju alltid varit lite såhär att jag skämtar bort rätt mycket, för att hålla mig liksom, ja... Uppe på benen om vi säger så va...” (Gunnar, 2020).

Gunnar berättar dessutom för mig att han har totalt tappat lusten för matlagning. Det blir istället mycket mackor, te och kaffe då han inte längre känner någon glädje för att laga mat till sig själv längre. Alftberg (2012) skriver att måltider fyller en social funktion och att den ensamma måltiden påminner individen om sin ensamhet. Det gör ont i hjärtat hos mig när personerna berättar om hur de mår psykiskt:

”Jag har funderat lite på det här, hur jag själv känner för det här att vara isolerad, som man i princip är. Det försvinner en hel del av livskraften, det känns lite sådär deprimerande.”
(Gunnar, 2020).

Samtalet med Christina är också tungt och jag hör att det är svårt för henne att prata om hur hon upplever pandemin känslomässigt. Stundvis är hon nära till tårar. Hon berättar för mig att hennes makes död och denna pandemi är det värsta som hänt henne.

”Det ser väldigt mörkt ut och det gör så här att... det tar ju väldigt på nerverna.” (Christina, 2020).

” ... hemska tankar, hur ska detta sluta? Mina barn och barnbarn och allting... Jag är så gammal, men ändå! Man vet ju inte hur det drabbar...” (Christina, 2020).

Den största negativa effekt som pandemin har haft i Ingas liv är enligt henne bristen på kroppskontakt och sex. Hon känner att hennes vän som kommer från Paris kanske bär på viruset, att de inte borde vara nära varandra och att hennes liv innehåller alldeles för lite kärlek sedan covid-19 bröt ut. Tidigare åkte hon ibland över till Danmark för att besöka swingklubbar vilket inte längre är möjligt, berättar hon. Det är trevligt att prata med människor runt om i världen på olika nätdejting-sidor, men hon upplever att det endast är för att få tiden att passera eftersom hon vet att egentligen kommer de inte kunna träffas i verkliga livet, i alla fall inte just nu.

Samtalets stämning ändras tydligt när sex och närhet kommer på tal. Inga tvekar först att berätta om sina besök i Danmark. Det känns som att hon testar sig fram för att se hur jag kommer att reagera på samtalets ämne. Simone de Beauvoir (1976, s. 224) skriver att den sexuella åtrån hos äldre individer betraktas av moralister som utslocknad och att litterära klichéer har format både yngre och medelålders människors uppfattning om sexuella

relationer hos gamla. Konventionella ideal och åsikter kan fungera som en spärr då man är rädd för vad andra skall tycka (de Beauvoir, 1976, s. 229). Andersson m.fl. (2011, s. 70) skriver att åldersrelaterade normer förenas med normer och ideal om sexualitet. Begreppet *accountability* (Andersson m.fl., 2011, s. 74) kan tänkas vara aktuellt i diskussionen kring äldre och sexualitet där personer som gör en förkroppsligad ålder (antingen i en viss situation eller i en interaktion med andra) blir ansvarig för sitt görande. I samma veva görs omdömen av andra om personens görande är korrekt eller inte utefter förgivettagna normer och ideal. Kanske var det samhällets förväntningar på äldres sexualitet som fick Inga att tveka att prata med mig om detta ämne?

Jag förstår att pandemin har tårt (och tär fortfarande) på personerna jag samtalar med. Jag blir nyfiken på om de kan se något positivt med pandemin. Inga berättar för mig att hennes lokala tidning som hon driver har fått ett ökat antal läsare vilket hon tror beror på att fler människor är mer hemma och läser på nätet. Detta är hon glad över. Inga tror även att människor har tvingats lära sig tvätta händerna mycket mer och hon tror att det har resulterat i minskad dödlighet då inte lika många dör per år i en viss sjukdom (icke corona-relaterade sjukdomar) eftersom de nu faktiskt sköter hygien bättre. Dessutom nämner hon att pandemin har krävt kreativa lösningar, som till exempel live-sända begravningar som kan tänkas underlätta även efter covid-19 för de som inte har möjlighet att vara på fysisk plats under begravningar och liknande. Inga tror också att en hel del onödigt flygresande har skalats ner i samband med pandemin vilket kan tänkas ha resulterat i minskat miljöförstöring.

Annika har fått mer tid till att släktforska och det tycker hon är roligt och givande för stunden. Anders tycker att det är positivt att han har börjat röra på sig ännu mer och varit mer utomhus sedan pandemins utbrott. Christina och Gunnar ser inget positivt alls med utbrottet. Både Annika och Gunnar berättar för mig om få tillfällen då de faktiskt har exempelvis besökt en förbutik eller gått på en konsert med ett begränsat antal besökare. Dessa motsägelser kan tänkas vara undantag eller strategier som individerna vidtar för att kunna hantera sin situation.

”Jag är sixteen going on seventeen hela tiden och ska snart träffa min stora kärlek”
Jag är född år 1994 och räknas därför inte till gruppen äldre och inte heller till någon riskgrupp, som tur är. Jag uppfattar att de yngre, friska individerna i samhället har påverkats mindre än andra grupper. Det kan tänkas att yngre har både kunskap och tekniska

förutsättningar för att lättare finna substitut och/eller strategier för att hantera pandemins konsekvenser, som exempelvis tillämpningen av social distansering (men ett fortsatt umgänge på nätet). Kanske är det så att gruppen äldre inte har lika förutsättningar inför dessa kreativa lösningar och blir därför påverkade av pandemin i högre utsträckning än yngre. Därför är jag nyfiken på hur de intervjuade individerna ser på sin ålder, både allmänt och relaterat till sin situation under covid-19.

Jag ställer frågor som berör hur individerna uppfattar sin ålder, vilken ålder de skulle föredra att vara, om hur dom tror att samhället ser på deras ålder och liknande. Anders tycker inte att hans bild av en snart 70 år gammal person stämmer särskilt väl med sin bild av sig själv och sin ålder. Spontant anser han att 70 år är mycket och han berättar att när han var barn så var 70 år en riktigt hög ålder. Han säger att han inte vill påstå att han känner någon större skillnad kring sin ålder jämfört med när han var 50 år, eller till och med 40 år. Han tror att detta beror på att han har ungefär samma intressen, prioriteringar och uppskattar liknande ting nu som när han var yngre. Han tror också att hans goda hälsa bidrar till hans uppfattning om sin ålder. Hans yrkesliv har gett honom en god grundkondition vilken han tycker gynnar honom nu på äldre år.

Inga berättar för mig att hon känner sig som en tonåring innerst inne och att hon skall snart träffa sin stora kärlek:

”Alltså, jag uppfattar att jag är 16 going on 17 hela tiden och ska snart träffa min stora kärlek och har bara förberett mig lite inför det och lever på pubarna ute och tror jag skall bli kär liksom. Förstår inte att kroppen förfaller, tror fortfarande jag är 32 och snygg alltså. Jag upplever inte att jag är 66 eller det man tror att 66 ska innebära och jag tror mycket handlar också om man inte gifter sig och får barn, man ger sig inte in en kontinuitet, åh nu har jag blivit mormor eller sånt där va.” (Inga, 2020).

Inga fortsätter och berättar att hennes faster och sina ”andramammor” sa till henne under hennes uppväxt att hon aldrig blir äldre än en tonåring, att hon aldrig blir vuxen. Hon reagerar fortfarande som en ungdom, från hjärtat rakt ut som hon säger. Hon tror att detta kanske beror på hennes barndom som var problematisk på flera olika sätt. Inga berättar att hon fick bli vuxen fort och hon beskriver sig själv som barn som lillgammal, ansvarstagande och allvarlig. Hon fick inte chansen att vara ungdom på rätt ställe eller på rätt tid, säger hon, vilket nu har

resulterat i att hon inte känner sig speciellt vuxen. Under vårt samtal får jag reda på att hennes absoluta favoritålder var när hon var 32 år för då var hon enligt sig själv som snyggast, smalast och hade fått lite livserfarenhet i bagaget. Under vårt samtal visar hon två kort varav ett föreställer henne, 17 år gammal, naken på en nudiststrand i Marseille, Frankrike.

Christina berättar för mig att hon inte känner sig som 100 år gammal och att hon aldrig har identifierat sig med sin biologiska ålder. Hon har med andra ord alltid känt sig yngre än vad hon är kroppsligt. Hon vill inte kalla sig ungdomlig just nu, men hon känner sig mer som 80 år innerst inne. Hon tycker att livets alla olika åldrar har varit bra på sitt sätt men nämner också åldrarna 50, 60, 70 och 80 år som bra åldrar när hon minns sitt liv. Det framkommer att hennes syn på sin ålder har påverkats av covid-19:

”Innerst inne... känner jag mig inte så gammal, men detta har ju gjort att nu känner man ju, när coronan kom... För man kommer ingenstans och då blir det, man träffar ingen och då blir det att man sitter och tänker mycket och har mycket att tänka på. Det är inga roliga saker precis som jag tänker på.” (Christina, 2020).

Gunnar berättar för mig tidigt i samtalet att han inte känner sig som 70 år, utan mer som 60 år. Dock bidrar hans sjukdomsproblematik, som diabetes och artros, till att han känner sig äldre på utsidan. Han beskriver sig själv som ungdomlig och att han ofta får höra att han inte ser ut som en 70-åring. Han skulle föredra att inte vara äldre än ungefär 50 år för då kunde han gå ut och springa i skogen, berättar han. På grund av sjukdom kan han inte längre göra saker som dessa. Pandemin har fått Gunnar att känna sig äldre som en 80-åring då det inte händer mycket omkring honom och han sitter mest och tittar på TV för att få tiden att gå. Han saknar att ha en mänsklig kontakt runt sig, någon som själv är i hans ålder. Han beskriver att det känns väldigt nedsättande att vara äldre och ensam i sin isolering och att han antagligen hade upplevt pandemin på ett annat sätt om han var yngre:

”Sen blev det lite annorlunda då helt plötsligt sedan man blev 70+, då var det andra grejer som gällde helt plötsligt.” (Gunnar, 2020).

Även Annika berättar att hennes ålder blev aktuell i samband med pandemin. Likt Gunnar berättar hon om tankarna kring att plötsligt ingå en specifik grupp under pandemin på grund

av sin ålder och hälsa:

”Nä, men sen var det ju en sån tanke också att, jaha nu tillhör jag ju också, jag är äldre. Jag tillhör riskgrupp eftersom jag har dåliga lungor och så, jaha nu ska jag hålla mig med några restriktioner, men min man ska jobba!” (Annika, 2020).

Annika upplever att myndigheter klassificerar människor i olika grupper och kategorier och att hon inte upplever detta som något positivt. Hon säger att då man blivit placerad i en viss grupp så förväntas man vara på ett visst sätt. Annika har upplevt åldersbaserad diskriminering vid olika tillfällen. Hon berättar om när lömska försäljare ringer hem till henne och att de blir förvånade när hon kan tala för sig och säga emot. Hennes läkare beskrev henne som en ”äldre, lite virrig kvinna” i hennes journal vilket hon inte uppskattade. Hon har dessutom upplevt att människor skall hjälpa henne med exempelvis pengar eller tekniska verktyg även om hon inte har bett om hjälp.

Inga berättar om tillfällen då hon upplevt åldersdiskriminering och hon anser att det finns en tydlig åldersrasism i Sverige. Hon berättar att de pubar hon brukar besöka är präglade av gammal arbetarklasskultur och därför möts alla typer av människor där, gamla som unga. I våras sökte hon sig dock till ett annat uteställe i Malmö, ett disco nere på Stortorget. Hon älskar att dansa och går gärna dit oavsett om hon är ensam eller i sällskap. Hon berättar att en del höjer på ögonbrynen när hon kommer dit:

”Då var det som att vissa, yngre kvinnor, dom tål det inte! Så när hon passerade, hon skulle gå hem med sin pojkvän, och gick mot dörren så passerade hon dansgolvet och så stannade hon och tittade på mig och så började hon halta för att visa, liksom.” (Inga, 2020).

Hon avslutar berättelsen genom att beskriva hur hon ropade tillbaka till tjejen att vi alla blir gamla någon gång. Vid ett annat tillfälle var den en ung tjej som började hänga och klänga på Inga tills vakterna körde ut henne och hennes sällskap. Hon förstår inte varför man måste gå på en ensam kvinna på det sättet.

Jag blir nyfiken på hur de äldre individerna uppfattar ”oss yngre” under den rådande pandemin. Annika säger att hon tycker att det finns en jättestor skillnad mellan hur äldre och yngre hanterar covid-19. Hon upplever en själviskhet och att det inte finns någon solidaritet

för andra. Detta innebär att hon har varit irriterade på ungdomar som inte lyder råden och restriktionerna, men hon har samtidigt en förståelse för att ungdomen vill leva sina liv och att de vill festa, träffa vänner och vara ute bland folk. Hon förstår att de lever på ett annat sätt men hade hoppats på en större förståelse för de äldre och de som räknas till riskgrupper:

”Och de äldre tar det nog lite med ro och känner inte att det här får vi inte göra, men vi lever ju inte på samma sätt heller, det får man ju... Det måste man förstå. Så samtidigt måste ungdomar förstå att det är ensam för oss också, det är inte roligt, det är det inte! Det är kul liksom att ha födelsedagsfest och släkträffar och allt det här och det kan vi ju inte göra.”

(Annika, 2020).

Anders tror att äldre har större förtroende för myndigheter och därför lever de efter rådande restriktioner i högre utsträckning än yngre individer. Han säger att yngre verkar ta detta med en klacksark och att han har sett ungdomar trängas ute på stan. Christina tror att många ungdomar struntar i att förhålla sig till restriktioner och rekommendationer. Hon tror att äldre, speciellt de som ligger på äldreboenden, vet vad som kan hända och har fått se sviterna av pandemin med egna ögon på ett annat sätt än ungdomen. I vanliga fall är det helt normalt, säger hon, att ungdomen är ute mer än de äldre. Hon är noga med att berätta att hon inte tror att *alla* ungdomar lever som vanligt, men att hon uppfattar att många gör det.

Billy Ehn och Orvar Löfgren (2007, s. 20, 28) diskuterar väntan och om det finns en generationsfråga kring fenomenet. I pensionsålder blir väntan ett dominerande tema där oändliga, långsamma dagar delas upp i små stunder för att skapa en slags rytm. För en tonåring upplevs väntan som klibbig och som motståndare till att äntligen få bli självbestämmande och vuxen (Ehn & Löfgren, 2007, s. 28). Jag tänker att en långdragen pandemi kanske upplevs som en bromsande parantes i startsträckan i livet för en ung person. Att vänta på att viruset skall kontrolleras kanske upplevs som enormt stressande för de som inte längre har tid att vänta särskilt länge. Med detta sagt ser jag en stor generationsskillnad när det kommer till hur individer upplever pandemin och hur det kan kännas att ”allt sätts på paus” som det gjorts för många på grund av pandemin.

”Tror det inte bara var ett vanligt virus, jag tror detta är något slags biovapen”

Under mina samtal med de intervjuade individerna blir en hel del tankar och politiska åsikter synliga. Individernas livssituation har påverkats av exempelvis hur myndigheter har hanterat pandemin och/eller hur media har framställt covid-19. Därför faller det sig naturligt att tankar och åsikter som dessa träder fram och diskuteras. Samtalen väcker min nyfikenhet och därför ställde jag även frågan om högre mening och/eller anledningar till varför världen är drabbad av en pandemi. Svaren är minst sagt intresseväckande och jag anser att denna typ av diskussion kompletterar mina frågeställningar på ett nyanserat vis. Under dessa delar av samtalen har det minst sagt varit svårt att agera objektivt och att inte ryckas med i diskussionerna.

Inga berättar för mig att hon är politiskt intresserad och att hon läser mycket om konspiratoriska teorier. Hon är tydlig med att hon anser att pandemin covid-19 är ett biovapen som vi nu får massor av lustiga biverkningar av. För att ge ett exempel beskriver Inga att hon tror att vaccinet mot svininfluensan var ett medicintest:

”För det var ju andra länder som inte gjorde så va, som inte schåsade upp.... Så det var inte alla länder utan... Nä, jag tror att lydiga svenskar, vi tar lydiga svenskar! Lydiga Sverige med en organisation som kan köra med dom, där får vi rätt test på det här vaccinet. Så.”

(Inga, 2020).

Hon anser att hela Europa är under attack (hon nämner massinvandring och arbetslöshet) och att covid-19 bröt ut för att stressa européerna. Hon diskuterar antalet dödsfall i Sverige och hon påstår att enligt statistik från tidigare år så skall inte så många som 6000 personer ha avlidit på grund av covid-19 under 2020. Inga berättar vidare för mig om sina åsikter och tankar:

”Alltså, min tanke var att dom måste ju, alltså dom ledande i olika länder, dom måste ju ändå ha fått någon inside information som vi inte har fått som gjorde att dom tog det så på allvar och liksom... jag tror att kanske fick någonting, eventuellt läcka från ett laboratorie, alltså fattar du? Menar, Wuhan, för det blev sånt jävla påslag på detta och för att dom inte visste vad det var alltså. Alltså, jag tror inte det bara var ett vanligt virus, jag tror detta är nåt slags biovapen eftersom det är sådana konstiga biverkningar som folk har börjat få som inte stämmer alls med den här vanliga influensan.” (Inga, 2020).

Christina tror att pandemin är ett slags straff för hur människan lever överhuvudtaget, till exempel att de förstör naturen. Hon tror att folk blandas för mycket:

”Alla land ska ha sin befolkning, men att det kan finnas vissa delar och man kan ta in lite folkdelar och man kan ha sådana som gifter sig med andra och sånt, men detta med olika religioner i olika land som styr och ställer, det blir.... en kaos, alltihop. För att man har så olika synpunkter på allt så de stämmer inte överens och då tror jag att det blir motsättningar, det blir... Allt! Allt blir upp och ner på och då tror jag att det är lite... Om det finns någon Gud, så tror jag att han straffar för att inte varje land tar hand om sina medborgare.”

(Christina, 2020).

Anders tycker att världsläget just nu är katastrofalt. Han beskriver hur han har sett att makthavare i exempelvis USA och Brasilien har förnekat pandemin och inte har insett allvaret. Han tycker det är väldigt allvarligt när man inte lyssnar till vetenskapen utan kör utefter sin egen agenda, ofta en ekonomisk sådan. Anders tycker det är fel att påstå att alla drabbas lika av pandemin då människor har olika förutsättningar för att skydda sig mot viruset. En busschaufför kan ju inte arbeta hemifrån och blir således mer exponerad för smittan, enligt Anders. Klasskillnader är en bidragande faktor till att pandemin slår olika. Han drar en parallell till att man inte heller kan påstå att klimatkrisen drabbar alla jämligt.

Annika tror inte att covid-19 är ett slags biovapen. Hon berättar att ett sådant vapen hade även påverkat det egna landets invånare och därför är teorin inte särskilt trolig. Däremot tror hon att enskilda makthavare, som exempelvis Putin, kan eliminera enskilda, politiska fiender. Gunnar tror att pandemin orsakades av den mänskliga faktorn och att man nog inte skall experimentera för mycket, varken med det ena eller det andra. Både Inga och Gunnar påpekar att viruset har muterat in i minkar i Danmark vilket de båda tycker är oroväckande och underligt.

”Jag hoppas till Gud att det skall bättra sig, men det ser mörkt ut”

Mot slutet av intervjuerna ställer jag frågor om hur de ser på framtiden för både sig själva och sin omvärld. Jag undrar om de har några förhoppningar och/eller farhågor. Dessutom frågar

jag hur de tror att detta virusutbrott kommer att minnas. Vad kommer jag berätta för mina framtida, eventuella barnbarn?

Christina hoppas till Gud att det skall bättra sig, för allas skull. Hon säger att hon tycker att det ser mörkt ut, att allt vi kan göra är att hoppas. Hon är rädd för att något nytt, liknande virus kan komma eller att det nuvarande håller i sig under en lång tid.

Anders förhoppningar om framtiden handlar om att han önskar se ett skifte av makt i västvärlden och där ekonomi inte skall vara den främsta drivkraften. Han tror att om vi skall klara kriser som covid-19, eller klimatkrisen för den delen, måste det finnas stora, gemensamma statliga satsningar. Han har förhoppningar om att det blir rörelser på gräsrotsnivå och att ungdomen kräver förändring då det är de som drabbas värst. Anders farhågor är att världen fortsätter som tidigare, även efter pandemin, och att vi inte lär oss något av detta. Han säger att han befarar att det blir så och att ekonomin kommer att fortsätta gå före människoliv. Han betonar risken för att liknande virus återkommer eftersom världen är så sammanbunden och globaliserad.

Annika hoppas att ett vaccin snart skall komma som är verkningsfullt. Hon hoppas på att alla ska börja kunna leva normalt igen samtidigt som hon betonar att hon tror att pandemin har gett oss ett annat sätt att tänka. Vi kommer inte kunna leva riktigt likadant som innan pandemin, samtidigt som människan glömmer fort säger Annika. Hon hoppas att pandemin har varit en tankeställare för myndigheterna och att de nu förstår att de måste ha bättre beredskap för kriser som dessa. Hon är rädd för att makthavare i världen ställer saker på sin spets, exempelvis under pandemier eller andra kriser, och att pengar skall gå före människoliv.

Jag frågar personerna om hur de tror att pandemin kommer att kommas ihåg och hur de tror att jag kommer berätta för mina eventuellt framtida barnbarn om krisen. Annika tror att pandemin kommer att minnas som en legend och hur lätt det var för ett virus att förändra en hel värld:

”Hur lätt det är liksom, välta en hel världsekonomi och drabba en människa. Att det liksom gick fortare och mer effektivt än ett krig. Hemskt.” (Annika, 2020).

Gunnar tror att minnena av covid-19 blir traderade under väldigt lång tid eftersom den drabbade så många. Anders instämmer med Gunnar, att detta inte är något som vi bara kommer att lägga bakom oss. Han antar dock att hur man kommer att berättandet om pandemin beror på vilka utgångspunkter eller idéer varje människa har. En del kanske bara berättar om en helt vanlig influensa. Inga tror att det kommer finnas ett *före* och ett *efter* covid-19. Christina tror att jag kommer att berätta för mina barn och barnbarn om hur hemskt viruset var, hur många som dog och blev sjuka, att det tog på nerverna och att människor fick konstiga biverkningar.

Ung träffar gammal under en pandemi

Jag fick tidigt i livet lära mig att man helst inte frågar om ålder, speciellt inte äldre och **definitivt inte** kvinnor! Vi är säkert fler som är överens om den saken. Ordet gammal är negativt betingat och gud nåde om man råkar erbjuda sin plats på bussen till en icke tillräckligt gammal person. Stämningen blir minst sagt tryckt. Vad är det egentligen som skaver kring ålder? Varför ändrar jag min ton och ordförråd när jag frågar de intervjuade individerna om deras ålder? Robert Kastenbaum (1984, s. 7), professor i psykologi, skriver att ”vara gammal” verkar vara något som ingen vill vara. Vi skapar ett avstånd mellan oss och gamla människor för att vi är rädda för döden och de äldre symboliserar detta. En individ kan utan problem beskriva sig själv som man, kvinna, att hen har blåa eller bruna ögon och så vidare. Att beskriva sin ålder är däremot mer känsligt. Är det extra känsligt att bli frågad av en yngre person?

”Och sen är vi ju mer rädda för döden idag, så är det ju. Alla.”

(Annika, 2020).

Kerstin Gunnemark (2004, s. 13) beskriver möten över generationsgränser där det vanliga förhållningssättet är att de gamla skall berätta och de unga skall lyssna. Ofta förväntas det att de gamla skall berätta om sin barndom eller svunna tider som de unga inte har någon erfarenhet av. Gunnemark skriver dessutom att det finns en föreställning om att äldre inte är särskilt engagerade eller insatta i aktuella händelser. Alftberg (2012, s. 102) skriver att äldre personer anses leva ”*i en annan tid av livet, med en annan tid och kommer från en annan tid*”. Detta kallas för annantidsliggörande (Alftberg, 2012). Jag tänker att mitt arbete visar på den motsatta ståndpunkten då jag har intervjuat äldre om den pågående pandemin och således

visar på äldres delaktighet i den samhällsliga kontexten. Johansson (2005, s. 99) skriver att genom berättande produceras och/eller reproduceras både sociala relationer och identiteter. Här kan också makt och social kontroll synas. Detta kan resultera i upprätthållandet av stereotypa föreställningar eller skapandet av ”de andra” eller ”det avvikande” (Johansson, 2005). Genom att fundera över samt ifrågasätta vad som händer i samtalet mellan en ung lyssnare och en äldre berättare hoppas jag kunna visa på en alternativ och nyanserad tolkning.

Det är först under min transkriberingsprocess som jag verkligen lägger märke till min roll i samtalet och hur jag uttrycker mig. Vad menade jag egentligen med den där frågan? När intervjuerna är transkriberade och jag gör min läsning ser jag relationerna som tydligast mellan mig och den intervjuade individen. Mina anteckningar om stämning, ”osynliga konflikter” och motsägelser hjälper mig att se vad som kan tänkas hända i samtalet. Det transkriberade materialet visar att jag som intervjuare förändras när jag kommer till de frågor som berör åldern. Mina frågor blir långdragna och oklara. Inte sällan inleder jag med: *”jag tänkte bara höra lite...”* istället för att ställa frågan rakt ut. Jag vill minnas att jag under samtalet försökte vara ödmjuk och ställa frågan på ett extra respektfullt sätt. Redan här har samtalets stämning ändrats och kanske är det så att denna förändring påverkar den intervjuade i sitt svar. Den äldre kanske omedvetet känner på sig att nu skall hen svara på något känsligt eller något som berör hens innerst värld, på grund av hur jag ställer frågan. Just därför ifrågasätter jag min objektivitet och förmåga att inte ställa allt för ledande frågor:

”... men jag tänkte bara höra med dig hur du ser på dig själv om du tänker dina tankar och intressen, är hos en person som skulle kunna vara ungefär...? Vilken ålder? Alltså, identifierar du dig med din fysiska ålder eller känner du att tillhör liksom en annan åldersgrupp eller hur man skall säga, om du tänker på dina tankar och intressen...?” (Vanda, 2020).

Jag vet inte riktigt för vems skull jag ändrar min frågeteknik när samtalet leder in på ålder. Är det för att jag vill kunna lämna samtalet utan att skämmas för att jag har uppträtt oförskämt? Är det för att jag inte vill att de intervjuade individerna skall känna sig angripna eller ifrågasatta? Jag tror att stereotyper, normer och ideal av äldre har påverkat mig under min livstid i så hög grad att jag tar för givet att individerna skall tycka det är känsligt att bli tillfrågade om sin ålder. Under ett av samtalen svarar den intervjuade att hon misstänker vad jag vill ha för svar av henne. Detta ger mig indikationer på att jag har ställt en alldeles för

ledande eller opartisk fråga, dessutom en mycket ”luddig” sådan.

Tankar om makt väcks hos mig och jag funderar lite över min position som forskare och den tredje närvarande (Pripp, 2011). Kanske är det så att den intervjuade individen upplever att det finns förväntningar på hen i samtalet och att makten är orättvist fördelad mellan oss? På ett liknande vis upplever jag att det finns outtalade konflikter och fördomar när samtalet leder in på ungdomar och hur ”vi unga” hanterar pandemin. Ungdomen beskrivs som slarvig, icke solidarisk och irriterande. Under samtalet ser jag därför att stereotyper skapas som angår inte bara äldre utan också den yngre befolkningen. Mina tankar vandrar till begreppet adultism (Sundhall, 2018) och jag upplever att begreppets innebörd blir stundvis tydligt i samtalet kring vad det finns för skillnader mellan hur äldre och yngre hanterar pandemin. Därför kan det tänkas att stereotyper skapas åt båda håll och att min makt som forskare utmanas av makten av att vara äldre vilken de intervjuade besitter.

Palmenfelt (2017, s. 86) skriver att: *”En berättelse som visar tillhörighet till en existerande gemenskap kan därmed markera avståndstagande från det som finns utanför, medan det som markerar utanförskap kan ta avstånd från det som finns innanför”*. I mina samtal kan jag se hur både jag och de intervjuade individerna positionerar sig. Något så enkelt som att jag (ung) är den som frågar en (äldre) person om ålder visar på en tydlig markering. Jag tolkar att de uppfattar sig befinna både innanför och utanför givna normer om ålder, beroende på situation eller kontext. På individnivå är det inte säkert att de identifierar sig med sin biologiska ålder men däremot på samhällsnivå kan exempelvis åldersdiskriminering upplevas och diskuteras. Vi finner likheter i vår gemensamma situation, att vi sitter tillsammans i ”pandemi-båten” med resterande världen. Dock finner jag mig själv tydligt positionerad utanför den existerande gemenskapen av att vara äldre samtidigt som jag upptäcker att mina ordval och tonfall förändras för att ”accepteras” av de äldre som befinner sig på insidan av gemenskapen. Jag vill inte verka som en av ”de slarviga ungdomarna” som ränner ute på stan i pandemitider, även om jag också har syndat under det senaste året. Under min läsning av det transkriberade materialet märker jag att jag försöker använda mig av en slags pedagogisk samtalsteknik, vilken jag slipat på under alla mina besök hos mormor genom livet. Frågan är om detta har upplevts som positivt eller negativt? Inte sällan mynnade de intervjuades svar ut i diskussion kring ålderism och diskriminering.

Tankar om manligt och kvinnligt väcks hos mig. Kan det vara så att det är mer känsligt för kvinnor att bli tillfrågade om ålder än män? Varför har jag fått lära mig att aldrig fråga en kvinna om hennes ålder? de Beauvoir (1976, s. 247) skriver att ända in i det sista är kvinnan beroende av villkoret att vara ett erotiskt objekt. Om hon ses på med åtrå kommer hon att ha överseende med åldrandes skavanker. Jag är medveten om att de Beauvoir skrev boken för 45 år sedan och att detta kan tänkas vara ett kontroversiellt yttrande idag. Dock tolkar jag henne som att samhällseliga normer och värderingar riktar kvinnokroppen och hennes sexualitet åt ett visst håll, där den gamla kvinnan är avsexualiserad och visen. Kanske är det just detta som bildar uppfattningen om att man aldrig skall fråga en kvinna om hennes ålder? Jag uppfattade det dock inte känsligt att fråga Christina om hennes ålder då jag upplevde henne som mycket stolt över att vara 100 år gammal. Att leva med tiden (Andersson m.fl., 2011, s. 31) beskriver ålder som görande där exempelvis språk, socialt samspel, sociala ordningar eller kulturella normer ligger till grund. I detta fallet kan det tänkas att ålder görs i det vardagliga livet för specifika individer, exempelvis kvinnor. Starka normer stämplar således kvinnors ålder vilket gör det till ett "känsligt ämne".

Avslutning

Syftet med denna uppsats har varit att studera hur personer som är 65 år och uppåt upplever sitt nuvarande, vardagliga liv och hur de berättar om sin ålder innan och under den rådande pandemin. Undersökningens syfte var också att analysera vad som händer mellan berättaren och lyssnaren under en intervju när ålder diskuteras. Frågeställningarna har handlat om människornas upplevelser av covid-19, deras åldersuppfattning och vad som händer i ett samtal när ålder diskuteras. Arbetet har utgått efter ett fenomenologiskt perspektiv vilket visar sig i empirin i form av subjektiva verklighetsbeskrivningar. Den narrativa teorin och metoden tillämpades vilka gav mig verktyg att bevara individernas berättelser genom inspelade semistrukturerade intervjuer, transkribering, närläsning och analys. Utan dessa verktyg hade det med största sannolikhet inte varit möjligt att återge berättelserna detaljerat. Dessutom användes teorierna när jag formulerade analysverktyget. Därför anser jag att de valda teorierna och metoden samspelar mycket väl och har legat till grund för att studiens syften kunnat uppnås. Jag vill påstå att studiens frågeställningar har besvarats eftersom empirin beskriver människors vardagsliv relaterat till åldersuppfattning följt av en analys av intervjusammanhanget.

Genom att använda mig av fenomenologi och narrativ teori och metod har studien visat på berättelser om det vardagliga livet. De fem intervjuade individernas berättelser om sina liv har resulterat i ontologisk kunskap grundad på mänsklig erfarenhet av vardagslivets livsvärld. De har berättat om sina enskilda, subjektiva verkligheter där livet har förändrats på grund av pandemin, således har berättelsen betraktats som en kunskapsform.

Jag har fått ta del av levnadsberättelser om exempelvis vad individerna saknar, vad de längtar till och hur de minns pandemins utbrott. De har beskrivit det fenomenologin kallar för vardagslivets livsvärld. En av individerna känner sig instängd och saknar frihetskänslan av att kunna åka iväg som hon själv önskar. Matlust och livsglädje är negativt påverkad. Diskussion om sexualitet och avsaknaden av kroppskontakt framgår. En individ uppger att hon inte varit med om något liknande som covid-19 under sitt 100 år långa liv och att detta samt hennes makes död är det värsta hon varit med om. Inte sällan upplever jag samtalsämnet som tungt och oroande för de intervjuade personerna samtidigt som det framkommer att de saknar socialt umgänge och utbyte. Jag vill argumentera för att intervjusamtalen har fungerat

terapeutiskt då jag upplever att personerna uppfattade att deras levnadsberättelser och känslor är viktiga och att de blev lyssnade på. Samtalen visade också på att det finns en gnista av hopp för framtiden hos individerna, även om det ser mörkt ut. Gemensamt för dem alla är att de hoppas att detta snart ska upphöra så att de kan börja leva normalt igen.

Enligt fenomenologin (Högström, 2017) har alla människor referensscheman/typifieringar vilka hjälper oss att orientera oss i världen. Studien visar på en del gemensamma referenser, exempelvis att pandemin har drabbat hela världen och individerna har blivit informerade av likvärdig media/nyhetsrapportering under året 2020. Skillnader synliggörs i referensscheman när det kommer till exempelvis geografisk plats eller familjekonstellation. De individer som lever ensamma verkar uppleva pandemin på ett annat sätt än de som lever i en parrelation. Likaså finns det skillnader mellan de som lever i stadsmiljö och på landsbygden. Detta innebär med andra ord att studien innehåller ett varierande och fenomenologiskt rikt resultat tack vare att de intervjuade individerna utgår från olika referensscheman och verklighetsskikt. Jag kopplar detta till teorin om kollektiva minnen, mer specifikt minnen på både nationell och internationell nivå, som Palmenfelt (2017, s. 78) beskriver. Det är inte bara det fysiska viruset som har spridits med enorm hastighet på grund av att vår värld är globaliserad – nyheter och åsikter sprids världen över på millisekunder tack vare teknologin.

Palmenfelt (2017, s. 33) skriver att mellan händelsen och berättandet sker en process. Jag tänker att pandemin covid-19 har haft en så stark inverkan på människors liv att den har ingripit i individers tanke- och åsiktsbildning. Detta visar sig i empirin i form av inte minst diskussioner om politik och konspirationsteorier. De intervjuade individerna valde ut vad de berättade för mig baserat på vad de ansåg var viktigt att berätta. Personerna bjöd in mig till att ta del av deras vardagsliv och att få se pandemin från deras perspektiv. Individerna gjorde med andra ord ett urval i sitt berättande vilket kan avslöja den process som ständigt äger rum, inte minst när en hel värld är drabbad av en pandemi som det ständigt rapporteras och samtalas om. Denna process kan också tänkas bidra till att stereotyper av både äldre och yngre skapas, sprids och reproduceras; den unga individen utmålas som en slarvig egoist medan de äldre får lida i sin isolering. Mina tankar vandrar således återigen till fenomenologins typifieringar/referensscheman (Högström, 2017, s. 57) vilka bidrar till att upprätthålla det som varje individ "tror sig veta" om till exempel andra personer. Typifieringar kan tolkas som färdiga föreställningar som riktar oss åt olika håll. Empirin innehåller en hel del typifieringar,

exempelvis om hur en äldre individ ”ska vara” eller hur en ungdom beskrivs. Utefter typifieringar som dessa bildar sig de intervjuade individerna sig sin uppfattning om pandemin.

Det kan tänkas att denna studie bekräftar tidigare forskning inom fältet ålder och ålderism då empirin visar att fördomar riktas mot äldre och att ålder används för att kategorisera och organisera människor i olika ordningar. Denna undersökning har bekräftat och utmanat mina uppfattningar om äldre individer och hur de upplever sin ålder och den rådande pandemin. Individerna har både unika och kollektiva erfarenheter som de berättar om på olika vis. Delvis av empirin bekräftar det jag tidigare befarat – äldre individer lider på grund av pandemin och deras ålder kan spela roll för hur deras vardagsliv ser ut och har förändrats. Annat har utmanat mina föreställningar – en del äldre har en inre ålder som inte stämmer överens alls med deras biologiska ålder och den åldrande kroppen blir därför främmande för dem. En del äldre lever i isolering medan andra fortsätter i ungefär samma takt som tidigare. Individernas berättelser om ålder har upplyst mig och fått mig att inse hur djupt rotat åldersmaktordning och åldersuppfattning ingriper i både samhälle och i varje enskild individ. Det blir tydligt för mig att det finns specifika föreställningar om hur en äldre person skall göra, vara, tycka och tänka. Jag upplever att när de äldre individerna bryter mot dessa normer skapas det en inneboende osäkerhet. Denna inneboende osäkerhet gestaltar sig i samtalet mellan mig som ung och den äldre som berättar genom att den äldre tvekar och jag som ung anpassar mig utefter det jag tror är mest passande. Teorierna om ålderism och adultism har därför blivit synliga i empirin tack vare min tillämpning av det fenomenologiska perspektivet.

Studiens slutsatser är att äldre individer som är 65 år och uppåt berörs av den pågående pandemin covid-19 på olika sätt och av olika grad. Samtliga återger minnen av pandemin under året 2020. De upplever exempelvis isolering, ensamhet och förändrade vardagsrutiner. Det har visat sig att den geografiska platsen och familjesituation kan spela en roll för hur individerna upplever pandemin. En del av dem blir känslomässigt påverkade av situationen och andra uttrycker politiska- och konspiratoriska åsikter tydligt. Ålder och individuell åldersuppfattning aktualiseras i relation till pandemin och studien innehåller en analys av vad som händer i ett samtal mellan mig som ung lyssnare och de äldre som berättar. Denna analys visar att ålderstereotyper skapas vilka handlar om både den äldre och den yngre befolkningen. Jag som forskare ändrar min samtalsteknik när mötet leder in på diskussion av ålder, vilket kan tänkas bero på invanda mönster och/eller påverkan av samhällseliga normer.

Litteraturlista

Tryckta källor

- Alftberg, Åsa. (2012). *Vad är det att åldras?: en etnologisk studie av åldrande, kropp och materialitet*. Diss. Lund: Lunds universitet, 2012. Lund.
- Andersson, Janicke., m.fl. (2011). *Att leva med tiden: samhälls- och kulturanalytiska perspektiv på ålder och åldrande*. (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Andersson, Lars. (red.) (2013). *Socialgerontologi*. (2.,[uppdaterade] uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Beauvoir, Simone de. (1976). *Ålderdomen*. (1. uppl.) Stockholm: AWE/Geber.
- Ehn, Billy. & Löfgren, Orvar. (2007). *När ingenting särskilt händer: nya kulturanalyser*. Eslöv: B. Östlings bokförlag Symposion.
- Fröhligh, Florence. (2017). Fenomenologi. I: Gunnarsson Payne, J & Öhlander, M. (Red.), *Tillämpad kulturteori* (s. 55 – 73).
- Fägerborg, Eva. (2011). Intervjuer. I: Kaijser, L & Öhlander, M. (Red.), *Etnologiskt fältarbete* (s. 85 – 112).
- Gunnarsson Payne, Jenny., & Öhlander, Magnus. (2017). *Tillämpad kulturteori* (Upplaga 1 ed.).
- Högström, Karin. (2017). Fenomenologi. I: Gunnarsson Payne, J & Öhlander, M. (Red.), *Tillämpad kulturteori* (s. 55 – 73).
- Johansson, Anna. (2005). *Narrativ teori och metod: med livsberättelsen i fokus*. Lund: Studentlitteratur
- Kaijser, Lars. (2011). Fältarbete. I: Kaijser, L & Öhlander, M. (Red.), *Etnologiskt fältarbete* (s. 37 - 64).
- Kastenbaum, Robert. (1984). *Ålderdomen*. Lund: Studentlitteratur.
- Kvale, Steinar. & Brinkmann, Svend. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. (Tredje [reviderade] upplagan). Lund: Studentlitteratur.
- Palmqvist, Lina. (2020). *Ålderdom, omsorg och makt: gamlas situation och omsorgsrelationer i nyliberala tider*. Diss. Göteborg : Göteborgs universitet, Göteborg.
- Pripp, Oscar. (2011). Reflektion och etik. I: Kaijser, L & Öhlander, M. (Red.), *Etnologiskt fältarbete* (s. 65 – 84).

Riessman, Catherine Kohler. (1993). *Narrative analysis*. Newbury Park: Sage.

Sundhall, Jeanette. (2018). Åldersmaktordningen och barns rättighet till delaktighet. I: Johansson, T & Sorbring, E. (Red.), *Barn- och Ungdomsvetenskap : Grundläggande Perspektiv* (s. 122 – 133). Stockholm : Liber.

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Elektroniska källor

Coronaviruset i Sverige. (u.å). *About*. [Facebook-sida]. Facebook. Hämtad 7 december, 2020, från <https://www.facebook.com/groups/2794289590658176/about>

Dahlgren, P., & Kjellman, V. (2020). *JAG FÖRLORAR INGENTING PÅ MIN ISOLERING” - En kvalitativ innehållsanalys av hur äldre representeras och gestaltas i dagspress under pandemin covid-19*. [Kandidatuppsats, Göteborgs Universitet]. Gothenburg University Publications Electronic Archive. <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/65030>

Davies, Charlotte Aull. (2008). *Reflexive ethnography [Elektronisk resurs] a guide to researching selves and others*. (2nd ed.) London: Routledge.

Eriksson, Eva. (2020, 29 augusti). Corona: sluta stuva undan oss äldre – börja smittspåra. *Aftonbladet*. <https://www.expressen.se/debatt/sluta-stuva-undan-oss-aldre-borja-smittspara/> Hämtad 2021-01-19

Flaticon. (u.å). *Coronavirus free icon*. Bildobjekt hämtat 2021-01-09 från https://www.flaticon.com/free-icon/coronavirus_2750762

Folkhälsomyndigheten. (2020a) *Om viruset och sjukdomen*. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/smittskydd-beredskap/utbrott/aktuella-utbrott/covid-19/om-sjukdomen-och-smittspridning/om-viruset-och-sjukdomen/> Hämtad 2021-01-08

Folkhälsomyndigheten. (2020b). *Lokala allmänna råd för covid-19 – Folkhälsomyndigheten*. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/smittskydd-beredskap/utbrott/aktuella-utbrott/covid-19/lokala-allmannarad/> Hämtad 2021-01-08

Folkhälsomyndigheten. (2020c). *Du som är 70 år eller äldre – begränsa dina nära kontakter*. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/publicerat-material/publikationsarkiv/d/du-som-ar-70-ar-eller-aldre/> Hämtad 2021-01-08

Hem & Hyra. (2020). *Röster från isoleringen*. <https://www.hemhyra.se/taggar/roster-fran-isoleringen>. Hämtad 2021-01-08

Regeringen. (2020). *Statsminister Stefan Löfvens tal till nationen den 22 november 2020*. <https://www.regeringen.se/tal/2020/11/statsminister-stefan-lofvens-tal-till-nationen-den-22-november-2020/> Hämtad 2021-01-08.

- World Health Organization. (2020a). *Coronavirus disease (COVID-19)*.
<https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/question-and-answers-hub/q-a-detail/coronavirus-disease-covid-19> Hämtad 2021-01-08
- World Health Organization. (2020b). *Coronavirus disease (COVID-19): Risks and safety for older people*. <https://www.who.int/news-room/q-a-detail/coronavirus-disease-covid-19-risks-and-safety-for-older-people> Hämtad 2021-01-08
- World Health Organization. (u.å). *Older people & COVID-19*.
<https://www.who.int/teams/social-determinants-of-health/covid-19>
- 1177 Vårdguiden. (2020, 21 december). *Covid-19 – coronavirus – 1177 Vårdguiden*.
<https://www.1177.se/Vastra-Gotaland/sjukdomar--besvar/lungor-och-luftvagar/inflammation-och-infektion-ilungor-och-luftror/om-covid-19--coronavirus/covid-19-coronavirus/> Hämtad 2021-01-08

Bilagor

I Intervjuguide

Syftet med studien är att undersöka hur individer berättar om Corona och på vilka sätt som de hanterar Corona i sitt vardagliga liv. Jag kommer att spela in intervjun för att senare kunna transkribera materialet. Ditt deltagande är anonymt och inspelningarna kommer att raderas när arbetet är klart. Det är ingen annan än jag som kommer att kunna lyssna på inspelningarna. Du förblir anonym genom hela rapporten.

Ditt samtycke är avgörande och du kan när som helst avbryta ditt deltagande. Om det är någon fråga som inte känns okej så går det bra att svara pass. Det finns inga rätt eller fel i dina svar och jag lägger inga värderingar i vad som berättas. Du får mer än gärna kontakta mig efter intervjun om du vill ändra eller tillägga något.

Finns det några frågor eller funderingar innan vi börjar?

1. Livet innan covid-19

- Hur såg en vanlig dag ut i ditt liv innan pandemin?
- Hur såg ditt sociala liv ut? Fanns det möjlighet till socialt umgänge och att exempelvis utöva intressen? På vilka sätt?
- Hur såg ditt praktiska liv ut?
- Om det inte fanns en pandemi just nu, vad hade du exempelvis gjort en dag som denna?

2. Uppfattning om ålder

- Dina tankar och känslor är hos en person som är ungefär hur gammal?
- Innerst inne känner du dig hur gammal? Hur kommer detta sig?
- Din ställning i samhället är som hos en person som är ungefär hur gammal? Varför?
- Du skulle föredra att vara hur gammal?
- Har du någon gång upplevt åldersdiskriminering? Om ja, vad?

3. När covid-19 bröt ut

- Minns du när du först fick reda på att världen var drabbad av en pandemi? Vad minns du?
- Vad var dina allra första tankar/känslor om Corona när du fick reda på att världen var drabbad av en pandemi?
- Har dina känslor/upplevelser/tankar förändrats under årets gång? På vilket sätt?

- Hur fick du information om covid-19s spridning?
- Vad för tankar väcks hos dig när du hör om viruset i media?
- Har du tidigare upplevt något liknande som Corona-pandemin? Påminner din situation dig om något du tidigare erfarit?
- Har några tidigare livserfarenheter påverkat dig i din uppfattning om pandemin? På vilket sätt?

4. Livet under pandemin

- Hur ser ditt vardagliga liv ut idag i pandemin? Vad har förändrats?
 - Hur har Corona påverkat dig känslomässigt?
 - Hur känns det att prata om Corona? Varför?
- Finns det något i din vardag idag som du saknar eller längtar till? Finns det möjlighet att uppnå/förverkliga dessa? Hur?
- Pratar du med människor i din omgivning om Corona?
 - Finns det något positivt som har tillförts i ditt liv sedan Corona-utbrottet? Eller positiva aspekter på pandemin?
 - Hur pratar människor i din närhet om Corona?
 - Hur hanterar du dina känslor kring Corona?
 - Vilken tycker du är den absolut största effekten Corona haft i ditt liv? Varför?
 - Vad tycker du att din plats i pandemin är? Vad ligger under ditt ansvar?
 - Ser du någon skillnad mellan unga och äldre när det kommer till hur man hanterar pandemin? Om ja, hur och varför tror du så?
 - Vad tycker du om Folkhälsomyndighetens riktlinjer för personer över 70 år? Varför?

4. Framtidstankar

- Hur skulle du beskriva världsläget *just nu* med egna ord?
- Vad har du för förhoppningar om framtiden?
- Vad har du för farhågor om framtiden?
- Hur tror du att Corona kommer att kommas ihåg? Vad kommer vi att minnas?
- Finns det någon högre mening med pandemins utbrott? Om ja, berätta gärna mer.
- Övriga frågor eller tillägg.

II Analysverktyg

Upplevelser och erfarenheter av pandemin covid-19

- Hur framställer individen sitt liv
 - innan pandemin?
 - under året 2020 som har varit?
 - i nuvarande situation?
- Hur har livet förändrats för individen sedan pandemins utbrott?
- Hur använder individen språket för att beskriva sin upplevelse av covid-19?
- Har tidigare yrkesroll någon inverkan på individens uppfattningar/upplevelser av covid-19?
- Har geografisk plats någon betydelse för hur individen uppfattar covid-19?
- Har medias framställning av covid-19 på något sätt påverkat individernas upplevelser av pandemin?
- Hur framställer individen andra under covid-19?
 - yngre individer?
 - äldre individer?
 - familjemedlemmar/andra i sin närhet?
 - myndigheter?
- Vad har individen för
 - förhoppningar om framtiden?
 - farhågor om framtiden?
- Vilka övergripande likheter och skillnader ser jag mellan de olika individernas berättelser? Visar materialet på kollektiva minnen av pandemin?
- Finns det åsikter kring covid-19 eller andra minnen av virus och liknande?

Ålder

- Hur uppfattar individen sig själv i relation till sin ålder?
- Hur framställer individen sin ålder i relation till pandemin covid-19?
- Visar materialet på någon åldersdiskriminering?

Intervjusammanhanget

- Hur ser relationen ut mellan mig och den jag intervjuar?
- Finns det några skillnader i våra sociala positioner?

- Vilken betydelse får min närvaro under intervjusammanhanget? Varför?
- Finns det några krispunkter i intervjusammanhanget? Hur, varför?
- Vilka identiteter skapas i sammanhanget och berättandet?
- Vem/vilka är karaktärerna i berättelserna?
- Finns det några underliggande teman i intervjuerna?
- Hur tolkar jag att individerna upplever att bli tillfrågade om sin ålder? Vad kan detta bero på?
- Hur upplever jag som forskare att fråga om ålder? Finns det några motsättningar?

